

เอกสารทางวิชาการ

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกับการดำเนินงานด้านธุรกิจ

ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2478

ลักษณะ รัตตสัมพันธ์

โรงเรียนรัตนานิเบศร

จ.นนทบุรี

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กับการดำเนินงานด้านธุรกิจระหว่าง 2428-2478

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกับการดำเนินงานด้านธุรกิจ

ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2478

ลักษณ์ รัตตะพันธ์

โรงเรียนวัฒนาภิเษก

จ.นนทบุรี

เอกสารทางวิชาการ

หมายเลข 2/009

(กันยายน 2524)

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

เลขที่ 413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย

กรุงเทพฯ 7 โทร. 424-5768

คำนำ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 และต่อมาได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิในปี พ.ศ. 2521 โดยมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดทำหนังสือตำราทุกประเภทในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลและเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในระยะแรกเราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นงานหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานแปลตำราทางวิชาการ แต่ต่อมาตำราในสาขาวิชาเหล่านี้ได้มีมากขึ้น ในปัจจุบันมูลนิธิฯ จึงกำหนดเป้าหมายหลักในการส่งเสริมให้มีการผลิตตำราและหนังสือประกอบการศึกษาที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเมืองไทย อาเซียนอาเซียนและอื่นๆ โดยเฉพาะ

ในปี พ.ศ. 2523 มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มีนโยบายที่จะผลิตเอกสารทางวิชาการ เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศ โครงการเอกสารวิชาการดังกล่าวนี้ จะประกอบด้วยเอกสารทางวิชาการรวม 2 ชุดคือ

ชุดที่หนึ่ง รวมบทแปลและเรียบเรียงบทความ หรือเอกสารทางวิชาการที่ชาวต่างประเทศเขียนเกี่ยวกับเมืองไทยในแง่มุมต่าง ๆ ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เอกสารทางวิชาการชุดนี้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับ เอกสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งมูลนิธิฯ ได้เคยจัดทำมาแล้วในระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2519 ต่างกันแต่เพียงว่า จะมีการรวบรวมบทความในหัวข้อเดียวกันให้เป็นกลุ่มก้อน และนอกจากนี้เอกสารต้นฉบับที่อยู่ในข่ายของการจัดทำเอกสารทางวิชาการชุดนี้มีได้จำกัดเฉพาะภาษาอังกฤษซึ่งที่เคยเป็นมาในอดีต หากแต่จะขยายวงกรอบให้ครอบคลุมผลงานในภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย

ชุดที่สอง เป็นรายงานผลการวิจัย ทั้งที่เป็นงานวิจัยอิสระและงานวิจัยที่ได้รับเงินอุดหนุนจากสถาบันต่าง ๆ รวมตลอดจนถึงงานวิทยานิพนธ์

เจตนาของการจัดทำเอกสารทางวิชาการดังกล่าวนี้ มิได้มีเฉพาะแต่การ
เผยแพร่ผลงานทางวิชาการเท่านั้น หากทว่ายังเป็นการตระเตรียมต้นฉบับสำหรับการจัด
ทำหนังสืออ่านประกอบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาต่าง ๆ (Readings) ในรายภาคนานี้ด้วย

ท่านที่สนใจเสนอเอกสารทางวิชาการให้มูลนิธิฯ จัดพิมพ์ โปรดติดต่อเจ้าหน้าที่
มูลนิธิฯ ทางจดหมาย หรือทางโทรศัพท์ เอกสารทางวิชาการเรื่องใดที่ได้รับการพิจารณา
จัดพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับเงินสมนาคุณจากมูลนิธิฯ ในอัตราอันสมควร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

413/38 ถนนอุเทนอมรินทร์

บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 7

โทร. 424-5768.

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกับการดำเนินงานด้านธุรกิจ

ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2478

การศึกษาวิวัฒนาการของชนชั้นนายทุนมีความสำคัญยิ่งต่อการเข้าใจถึงลักษณะระบบเศรษฐกิจไทยที่เป็นอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การศึกษาเท่าที่ผ่านมามีอยู่หลายเล่มด้วยกัน เช่น ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย¹ "Thai Bureaucratic Capitalism, 1932 - 1960"² และ "วิวัฒนาการชนชั้นนายทุนไทย"³ ผลงานทั้ง 3 เรื่องนี้ให้ภาพวิวัฒนาการของชนชั้นนายทุนตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้แล้วยังมีความเรื่อง "ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์"⁴ ซึ่งเป็นการศึกษากรณีเฉพาะของนายทุนที่เป็นเจ้านาย อย่างไรก็ตามก็มิใช่ว่าจะกล่าวถึงในกรณีที่เศรษฐกิจไทยได้เปลี่ยนสู่ระบบเศรษฐกิจแบบปิด (closed economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิด (open economy) นับตั้งแต่ทำสนธิสัญญาเบาริงในปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมาซึ่งข้าราชการเป็นจำนวนมากได้หันมาสนใจลงทุนด้านธุรกิจ ทั้งที่อาศัยตำแหน่งหน้าที่ราชการเพื่อดำเนินงาน และที่ดำเนินตาม

¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398 - 2453)", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2522)

² Sungsih Piriyarangsarn, Thai Bureaucratic capitalism, 1932 - 1960 (Thesis M.A. in Economics Faculty of Economics, Thammasart University, 1980.

³ สุธี ประศาสน์เศรษฐ "วิวัฒนาการชนชั้นนายทุนไทย", วารสารธุรกิจปริทัศน์ 2 (กันยายน 2522), หน้า 128 - 141

⁴ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ "ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์" วารสารธรรมศาสตร์ 9 (กรกฎาคม-กันยายน 2522)

อย่างอิสระโดยที่ใคร่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากพระมหากษัตริย์ ในประเด็นที่ข้าราชการหันมาลงทุนในกิจการธุรกิจยังมีการศึกษาน้อย¹ จึงเป็นประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาอย่างละเอียด ประเด็นดังกล่าวคือเป้าประสงค์สำคัญประการหนึ่งของบทความนี้ และในการศึกษาผู้เขียนจึงได้เลือกการดำเนินธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี มาเป็นกรณีศึกษาเฉพาะกรณี² เพื่อชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขของปัญหาบางประการที่สนับสนุนและขัดขวางการดำเนินธุรกิจของนายทุนไทย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลงทุนด้านธุรกิจของคนไทย

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรประหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีผลให้การค้าและอุตสาหกรรมเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความจำเป็นในการเปิดตลาดการค้าให้กว้างขึ้นด้วยการระดมทุนไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ถูกคุกคามจากเหตุการณ์ดังกล่าว ในที่สุดต้องทำสัญญาเบาริงใน พ.ศ. 2398 กับประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกต่อมาประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามาทำสนธิสัญญาเช่นเดียวกันนี้ ในระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีทั้งสิ้น 9 ประเทศ³ สนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าเหล่านี้เปิดโอกาสให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามารักษาผลประโยชน์อย่างเสรี เศรษฐกิจไทยจึงเริ่มเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบปิด

¹ วิทยานิพนธ์เรื่อง "Thai Bureaucratic capitalism 1932 - 1960"

มีกล่าวถึงบ้างเล็กน้อยทั้งนี้เนื่องจากวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาช่วงหลัง สมบูรณาญาสิทธิราชย์

² ผู้เขียนเลือกศึกษาเรื่องนี้เนื่องจาก จอมพลเจ้าสุรศักดิ์มนตรี ลงทุนในกิจการนี้เป็นเวลานานมากกว่า 30 ปี นับเป็นช่วงระยะเวลาที่นานมากย่อมทำให้เห็นวิธีการดำเนินงาน ผลที่ตกตามตลอดจนเข้าใจถึงปัญหา หรืออุปสรรคที่มีต่อการลงทุนธุรกิจของคนไทยได้

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2504), หน้า 326 - 327 ; ประเทศที่สำคัญเรียงตามลำดับคือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เคนมาร์ก โปรตุเกส สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมัน สวีเดน เนเธอร์แลนด์

มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิด การค้าของประเทศไทยจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว
 ดังจะเห็นได้จากจำนวนเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขายมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากสถิติ พ.ศ. 2399
 มีเรือกำปั่นทอดเข้ามาทอดสมอ 60 ลำ¹ ต่อมา พ.ศ. 2409 มีจำนวน 166 ลำ
 และในพ.ศ. 2410 มีเรือสินค้าเข้ามาเพิ่มขึ้นเป็น 451 ลำ² ซึ่งเป็นจำนวนมากอย่าง
 ไม่เคยปรากฏมาก่อน สินค้าขายคลองเงินทองไหลเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏ
 จากสถิติ พ.ศ. 2444 รายได้จากสินค้าเข้ามีมูลค่า 50,258,341 บาท ต่อมา พ.ศ.
 2449 มูลค่าสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเงิน 77,061,658 บาท ส่วนรายได้จากสินค้า
 ออกในพ.ศ. 2444 มีมูลค่า 80,095,391 บาท และใน พ.ศ. 2449 เพิ่มขึ้นเป็น 105,
 859,604 บาท³ แนวทางการค้าจะขยายตัวอย่างรวดเร็วขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดโอกาส
 ให้ชาวตะวันตกเข้ามาอภิเษกโดยส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus)
 จากไทย⁴ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีอย่างอุดมสมบูรณ์ ประเภท
 อุตสาหกรรมที่ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบการลงทุนมากที่สุดคือกิจการป่าไม้และเหมืองแร่
 ผลกระทบของสนธิสัญญาเบาริงนอกจากจะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทยให้ขยายตัวดังกล่าวแล้ว
 ยังมีผลต่อโครงสร้างรายได้ของรัฐบาลและมีผลต่อทุนทางข้าราชการด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็น
 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลงทุนด้านธุรกิจของคนไทย ซึ่งจะเสนอรายละเอียดตามลำดับดังนี้คือ

¹สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติการค้าไทย (กรุงเทพมหานคร : หอการค้าไทย, 2521),
 หน้า 292 - 294

²Virginia Thompson, Thailand : The New Siam, 2 nd ed. (New York;
 Paragon Book, 1967)p. 423

³สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติการค้าไทย, หน้า 295

⁴รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, สังคมกับเศรษฐกิจ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 2519), หน้า 287 - 279

ประการแรก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีต่อโครงสร้างรายได้ของรัฐบาลสืบเนื่องมาจากพื้นฐานความสัมพันธ์ของสังคมไทย พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชทรงเป็นผู้ที่รักษาราชการบ้านเมืองให้ปลอดภัย และให้ราษฎรอยู่ด้วยความสุข ราษฎรมีหน้าที่ต้องตอบแทนรัฐในรูปของส่วยหาง ๆ แรงงานเกณฑ์ ค่าเช่าในรูปของภาษีอากร การตอบแทนในลักษณะเช่นนี้มีผลต่อการสะสมทุนของราษฎรเพื่อการลงตุนเงินยอ ทั้งนี้เพราะราษฎรมีส่วนเกินถูกชิงมารวมไว้ที่รัฐ¹ อย่างไรก็ตามรายได้สำคัญของรัฐในสมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริงมีหลายอย่างได้แก่ จังกอบ อากกร ฤชา ส่วย และรายได้จากการค้ากับต่างประเทศซึ่งการค้ากับต่างประเทศที่รัฐบาลได้ผลประโยชน์หลายประการ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้า รายได้จากการค้ากับต่างประเทศนี้เป็นเงินรายได้ที่รัฐบาลได้รับมีหลายล้านบาท² จากการที่รัฐบาลไทยได้เปรียบในการค้ากับต่างประเทศโดยพระคลังสินค้านั้น ทำให้ชาวยุโรปตะวันตกไม่พอใจในปี พ.ศ. 2369 อังกฤษ จึงส่งเฮนรี เบอร์นีเข้ามาขอสนธิสัญญาไมตรีและการค้ากับไทยรวมทั้งสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาทำสนธิสัญญาเช่นเดียวกันนี้ด้วย ใน พ.ศ. 2375 สนธิสัญญาเหล่านี้กำหนดให้ไทยเก็บอัตราภาษีตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาเหล่านี้กำหนดเช่นนี้ให้รายได้ของรัฐบาลไทยน้อยลง รัฐบาลจึงหาทางเพิ่มรายได้โดยการใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากรเป็นเครื่องมือ⁴ เจ้าภาษีนายอากรจะประมูลผูก

¹ Matthip Nartsupha, Suthy Prasartset, and Montri Chenvidyakarn, The Political Economy of Siam 1910 - 1932, (Bangkok: The Social Science Association of Thailand, 1978), p.5

² ชัย เรืองศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2352 - พ.ศ. 2453 บ้านเศรษฐกิจ (พรนคร : ไทพรวรรณพานิช; 2523) หน้า 169

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 100 - 101

⁴ ระบบเจ้าภาษีนายอากร มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง มาเด่นชัดมากในสมัยอยุธยาตอนปลายในระหว่างเสียกรุงครั้งที่ 2 ให้แก่พม่า จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 2 และเด่นชัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ; ญาตา ประภาพรรณ, "ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2519), บทที่ 3

ชาดการเก็บภาษีอากรเงินรัฐบาล สินค้าที่จะซื้อขายกันในเวลานี้จึงต้องซื้อขายกับเจ้าภาษี
นายอากร นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีการเพิ่มประเภท
จำนวนภาษีอากรเกือบ 40 ชนิด เช่น อากรบ่อนเบี้ยเงิน อากรหอย ภาษีเบ็ดเสร็จ ลงสำเภา
ภาษีไม้อ่าง ภาษีเกลือ ภาษีกะทะ ภาษียาง ภาษีจาก ภาษีพื้น เป็นต้น¹ ทำให้ชาวตะวันตก
ไม่พอใจที่ไทยตั้งระบบเจ้าภาษีนายอากรพร้อมทั้งกล่าวว่าไทยทำผิดสัญญาจึงส่งทูตขอแก้ไขสัญญา
ในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ การขอแก้ไขสนธิสัญญา
มาสำเร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2398 ทวิการทำสนธิ
สัญญาเบาริง กับอังกฤษรวมทั้งประเทศอื่น ๆ อีก 9 ประเทศ จากสนธิสัญญาเหล่านี้ไทยต้อง
เลิกการผูกขาดและเก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ 3 รัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้หาทางเพิ่มรายได้ด้วยการเพิ่มประเภทภาษีอากร เช่น ภาษีจิว
ภาษีละคร ภาษีสุกร ภาษีปลาสลิก ภาษีปลาทุย ภาษีไหม ภาษีฝัก ภาษีหม้อหวด ภาษีเรือ ภาษีไม้ไผ่
 เป็นต้น² ภาษีเหล่านี้รัฐบาลไม่ได้เก็บโดยตรงหากแต่ให้เจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดไปเก็บ
จากราษฎรเงิน ราษฎรไทยต้องรับภาระการเสียภาษีมากประเภท เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราษฎร
ไทยถูกขูดรีดส่วนเกินและไม่มี โอกาสสะสมทุนดังกล่าวแล้ว ต่อมาเจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้
ค้างชำระและไม่ส่งเงินตามงวดหากันเป็นหนี้รัฐบาลจนหนี้บ้นร้อยชั่ง พันชั่ง และยังมีค้างอยู่ตาม
กรมกองต่าง ๆ อีกมาก³ เป็นเหตุให้รายได้ของรัฐบาลขาดสูญหายไป เงินราชการไม่พอใช้จ่าย⁴

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ นคร :
จุฬาลงกรณ์, 2504) 2 : 182 - 183

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 (กรุงเทพฯ นคร :
จุฬาลงกรณ์, 2521), หน้า 393

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาบดินดีเดชาวิมลราชกิจ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, หน้า 267

⁴ "พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์, "ราชกิจจานุเบกษา 1 (กรกฎาคม 2417) : 65
เรื่องเดียวกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงออกพระราชบัญญัติตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2416 เพื่อทำหน้าที่เป็นบัญชีกลางรวบรวมพระราชทรัพย์ซึ่งขึ้นในท้องพระคลัง ทั้งหมดมารวมไว้ที่เดียวกัน นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำริเลิก การผูกขาดภาษีอากรด้วย¹ การจัดระบบการคลังใหม่ทำให้พระราชทรัพย์และรายไคแผ่นดิน ของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จากหนังสือ สำนวนสมเด็จพระเจ้า ปรากฏว่า รายไคของรัฐบาลใน พ.ศ. 2436 มีขอขายไคแผ่นดิน 18,074,690 บาท ต่อมา พ.ศ. 2449 มีรายไคเพิ่มขึ้น เป็นจำนวน 57,014,805 บาท² จึงเห็นได้ว่ามูลค่าส่วนเกินถูกดึงมารวมไว้ที่รัฐและย่อม มีผลต่อการลงทุนในธุรกิจของชนไทยด้วย นั่นคือรัฐจะกลายเป็นแหล่งเงินทุนหรือสถาบันการ เงินที่สำคัญของไทย เปรียบเสมือนธนาคารที่ให้เงินกู้แก่นักลงทุน

ประการที่สอง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อขุนนางข้าราชการ มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากปัจจัย 3 ประการได้แก่

ก. การเลิกการค้าผูกขาด ทำให้รายไคของเจ้านายขุนนางลดลง ทั้งนี้เนื่องจาก ในสมัยก่อนการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้านั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชประสงค์ จะพระราชทานผลประโยชน์พิเศษแก่ตนในการแต่งตั้งสำเภาให้ผู้อื่นบ้าง จึงยกการแต่งตั้งสำเภาให้ หม่อมขุนทรัพย์เพียงพอละแวกหน้าที่เกี่ยวข้องในการจัดเรือสำเภาออกไปค้าขาย ไคแก่ขุนนาง ชั้นผู้ใหญ่ซึ่งค้าขายจนมั่งคั่งร่ำรวยเช่น พระยาพระคลัง(ทุน) เป็นต้น³ นอกจากนี้ก็มีพ่อค้าจีน ที่จัดสำเภาไปขายต่างประเทศ การค้าสำเภาที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ ความมั่งคั่งจึงมารวม อยู่ที่รัฐบาล ขุนนาง และพ่อค้าจีน ดังนั้นเมื่อเลิกการค้าผูกขาดตามพันธะสัญญาไมตรีแล้ว ย่อมกระทบถึงรายไคของขุนนางข้าราชการต้องลดลงไปด้วย แต่ในกรณีนี้พระเจ้าแผ่นดินทรง เชดเชยด้วยการพระราชทานเงินส่วนลดจากภาษีที่เพิ่มขึ้นใหม่

¹แนวพระราชดำริดังกล่าวมาสำเร็จ ในสมัยรัชกาลที่ 6 การดำเนินงานเลิกการค้าผูกขาดภาษี มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เพราะจะกระทบกระเทือนต่อรายไคแผ่นดินของรัฐ

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสและสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาอนันตประชานาถ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพของนางนาง บัณฑิต ณ เมรุวัดธรรมนิกราช จังหวัดอยุธยา อาทิตย์ที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2495), หน้า 8 - 9

³สง่า กาญจนาคพันธุ์, ประวัติการค้าไทย, หน้า 271

ข. การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ สืบเนื่องมาจากระบบเจ้าภาษีนายอากรที่เปิดโอกาสให้ขุนทรัพย์เพียงพอบเป็นอุปสรรคผูกขาดภาษีอากรซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ทองคำเงิน คนไทยที่ประมูลได้คือ เจ้านายขุนนางที่มีฐานะดีเท่านั้น ผู้ที่ประมูลได้จะได้รับสิทธิเก็บรวมทั้งได้รับการคุ้มครองอุปถัมภ์ จากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทำให้ฐานะมั่นคงร่ำรวยขึ้น ต่อมาเจ้าภาษีนายอากรไม่ส่งเงินให้รัฐตามกำหนดเวลาโดยใช้เงินจำนวนนี้ไปลงทุนอย่างอื่นโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย¹ และบางครั้งก็ขอลดจำนวนเงินที่ประมูลได้โดยอ้างว่าขาดทุนและนอกจากนี้เงินภาษีอากรยังตกค้างอยู่ความกรมกองต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความเล่ห์เหลี่ยมของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นทำหน้าที่รวบรวมพระราชทรัพย์ทั้งหมดของแผ่นดิน รวมทั้งกอง ๆ เล็กระบบเจ้าภาษีนายอากรลง เจ้าภาษีนายอากรที่เหลืออยู่ก็กลัวความมากกว่าเพิ่มการกดขี่และการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ทำให้รายได้ผลประโยชน์ที่ขุนนางข้าราชการเคยได้รับกลับลดลงจึงมีผลให้เจ้านายขุนนาง และพ่อค้าเงินที่มีทุนทองการแสวงหารายได้จากทางอื่น ประกอบกับการลงทุนธุรกิจการค้าของชาวตะวันตกที่เข้ามาในระยะนี้มีอิทธิพลให้คนไทยที่หันทองการลงทุนในธุรกิจการค้าบ้าง การลงทุนด้านธุรกิจไม่เพียงแต่ นักค้าซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัวของคนไทยเท่านั้น แต่ยังได้ส่งผลถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชาติอีกด้วย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้เจ้านายขุนนางที่มีทุนกันไม่ประกอบอาชีพในทางค้าขายนอกเหนือไปจากอาชีพรับราชการ

3. การลงทุนธุรกิจของชาวตะวันตกภายหลังการเปิดประเทศ การเปิดประเทศเป็นการนำทุนมหาศาลเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า การจัดการและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนตั้งทางผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ กิจกรรมสำคัญที่ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในขณะนั้นได้แก่ ข้าว ป่าน้ำมัน เหมืองแร่² ภายหลังจากเปิดประเทศแล้วชาวโลกกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชดำรัสแด่พระบรมราชินีนาถในโอกาสปกครองแผ่นดิน" ใน ประวัติศาสตร์ และการเมือง, (กรุงเทพฯ: มหาวชิราลงกรณศาสตร, 2518), หน้า 152

²Wirth Sheranlort, The evolution of Thailand's Economy, (Bangkok: Thai Watana Pannich Press, 1971), p.10

มีชาวตะวันตกเป็นผู้ควบคุมกิจการธุรกิจการส่งออกโดยลงทุนในรูปแบบบริษัท¹ บริษัทที่สำคัญได้แก่บริษัทเบอร์เนียว บริษัทเอมาร์ทวู้ด และ บริษัทวินเชสเตอร์ ไรต์ ซึ่งล้วนเป็นบริษัทใหญ่ส่วนบริษัทรองลงไปคือ บริษัทอาระกัน บริษัทแมคดอน บริษัทวินเชสเตอร์ กราร์ก และ บริษัทจังก์เกอร์รี² บริษัทเหล่านี้ส่วนมากมีโรงสีข้าวเป็นของตนเองและประกอบกิจการธุรกิจอื่น ๆ ด้วย เช่น บริษัทวินเชสเตอร์ ไรต์ นอกจากส่งออกข้าวเป็นสินค้าออกแล้วยังมีบริษัทเดินเรือของตนเองด้วย คือ บริษัทสก็อตทิส โอเรียนตัล³ ชาวตะวันตกเพิ่มการลงทุนธุรกิจส่งออกข้าวเป็นสินค้าออกเพิ่มขึ้นตามลำดับ เช่น ใน พ.ศ. 2429 มีจำนวน 59.3 เปอร์เซ็นต์ ต่อมา พ.ศ. 2432 มีจำนวน 71.6 เปอร์เซ็นต์ ส่วนกิจการป่าไม้เดิมชาวจีนและเขาดำเป็น การต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวยุโรปเริ่มสนใจป่าไม้ไทยหลังจากที่ดำเนินกิจการขนานนี้ในพม่ามาแล้ว⁴ ด้วยประสบการณ์ ความชำนาญ ชาวยุโรปได้ลงทุน การจัดการเขาควนุมกิจการไม้สักไทยอย่างรวดเร็ว มูลค่าไม้ที่ส่งออกเพิ่มขึ้น ระหว่าง พ.ศ. 2426 - 2430 มีไม้สักเป็นสินค้าออกจำนวน 27,000 ตัน ปริมาณมูลค่า 1.10 ล้านบาท ต่อมาในระหว่าง พ.ศ. 2440 - 2452 สินค้าไม้สักที่ส่งออกเพิ่มขึ้นถึง 122,000 ตัน ปริมาณมูลค่า 11.90 ล้านบาท⁵ บริษัทตะวันตกที่เข้ามาลงทุนที่สำคัญมี 4 - 5 บริษัทใหญ่ได้แก่ บริษัทเบอร์เนียว

¹Constance M. Wilson, "Ethnic Participation in the Export of Thai Rice, 1881 - 1898", Michigan papers on South and Southeast Asia, No. 1, 1977, p. 247

²Ibid.

³Ibid., p. 248

⁴Intarathai Wicentong, "The Impact of Direct Private Foreign Investment on the Industrialization of Thailand" (Ph.D. Thesis, Economics, General, University of Illinois, 1974), p. 42

⁵James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850 - 1970 (California : Stanford University Press, 1972), p. 107

ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2398 ทุน 5,000,000 บาท บริษัทไทยที่เลี้ยวโนเวนลงทุน 1,000,000 บาท บริษัทบอมเบย์เบอร์มาลงทุน 10,000,000 บาท¹ เป็นบริษัทที่มีทุนมากที่สุดและเจริญที่สุด² บริษัทนี้ลงทุนในเขตมณฑลพม่ามาก นอกจากนี้ยังมีบริษัทอีสเอเชียติก บริษัทสยามฟอเรสต์ รวมแล้วมีจำนวนป่าไม้ของบริษัทอังกฤษ 17 ป่า ของฝรั่งเศสมี 6 ป่า เคนมาร์กมี 1 ป่า ของคนในบังคับสยามมี 8 ป่า³ จะเห็นได้ว่ากิจการป่าไม้ของไทยขึ้นอยู่กับบริษัทป่าไม้ของชาวต่างชาติมากกว่าคนในเอเชียหรือคนไทยด้วยกัน การทำป่าไม้ต้องใช้ทุนจำนวนมากคนไทยจึงทำป่าไม้โดยใช้ทุนของบริษัทป่าไม้ตะวันตกทำเหมืองงาน แต่ภายในเวลาไม่นานก็ต้องยกเลิกกิจการทั้งหมดให้กับบริษัทที่ออกทุนให้ เป็นวิธีการที่ทำให้บริษัทที่มีทุนมากได้ป่าไม้มาดำเนินการ โดยเริ่มจากการช่วยเหลือก่อน ต่อมาก็เข้าดำเนินการเองเพราะถือว่ามีส่วนอยู่มาก นอกจากนี้ยังมีอีกกิจการหนึ่งที่ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนคือ กิจการเหมืองแร่ในระหว่างต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวจีนเข้ามาทำเหมืองแร่ที่ภาคใต้ของไทย และเข้าควบคุมกิจการนี้ตลอดช่วง 10 ปี แรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ภูเก็ต บทบาทของชาวตะวันตกในการลงทุนทำเหมืองแร่ เริ่มต้นอย่างจริงจังใน พ.ศ. 2450 เมื่อกับตันเอ็ดเวิร์ด ที. ไมล์ (Edward T. Miles) ชาวออสเตรเลียเข้ามาเรือชุกแร่มายังใช้ครั้งแรกในเมืองไทย

¹ ศิริ ผาสุก, พัฒนาการทุนนิยมของไทย (พระนคร : พิศนสารพิมพ์ 2524), หน้า 43

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/10 รายงานพระองค์เจ้าเพ็ญเสด็จตรวจการป่าไม้ 1 พฤษภาคม ร.ศ. 122 - 5 พฤษภาคม ร.ศ. 122

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.5/4 เรื่องบัญชีสำรวจรายชื่อป่าไม้ตามป่า จำนวนไม้ กับชื่อบุคคลหรือบริษัทที่รับทำป่าไม้แล้ว 30 เมษายน - 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2470

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/58 เรื่องบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ขอเช่าทำป่าไม้และมีเรื่องบริษัทบอร์เนียวขอทำคาบเกี่ยวอยู่ด้วย 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2435 - 18 ตุลาคม พ.ศ. 2443; อ้างจากสมัยโถม สุนทรสวัสดิ์ "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2439 ถึงปี พ.ศ. 2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2521)

นับว่าเป็นการปฏิวัติ นำเครื่องจักรที่ทันสมัยเข้ามาใช้ และในเวลาต่อมาชาวยุโรปอื่น ๆ
 ก็นำเครื่องจักรเข้ามาใช้เช่นเดียวกับกิจการเหมืองแร่จึงขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ มีบริษัทใหญ่ 7 บริษัทที่เข้าควบคุมกิจการเหมืองแร่ของไทยได้โดย
 สมบูรณ์² การลงทุนส่วนใหญ่เป็นทุนอังกฤษ และออสเตรเลีย³ บริษัทต่างประเทศที่ร่ำรวย
 เพราะค่าที่บุก โตะแถบบริษัทโหม่สตันอินดิเคต ชุกแร่ดีบุก ที่ภูเก็ต ระยอง ตะกั่วป่า พังงา
 และบริษัทอีสต์เอเชียติก อินทิสตรี แอนด์ พลาเนชั่นคอมปะนี ลิมิเต็ด ทำเหมืองแร่ที่ตะกั่วป่า⁴
 เป็นคน จึงเห็นได้ว่าชาวยุโรปเข้ามาลงทุนค้าขายในเมืองไทยกันมาก ถึงปรากฏในหนังสือ
 บางกอกกาเลนดา พ.ศ. 2405 ว่ามีชาวตะวันตกทั้งพ่อค้าและมิชชันนารีเข้ามาจำนวน
 102 คน⁵ การที่ชาวตะวันตกเข้ามาประกอบกิจการธุรกิจเป็นจำนวนมากดังกล่าวแล้วเป็น
 สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวตะวันตกเข้ามาตั้งธนาคารด้วย ธนาคารจึงกลายเป็นแหล่งทุนมหาศาล
 ที่อยู่ในมือชาวตะวันตกธนาคารแรกได้แก่ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2431
 เป็นธนาคารของอังกฤษ⁶ มีทุน 50 ล้านเหรียญฮ่องกง⁷ ธนาคารสาเตอร์ตั้งเมื่อ

¹ พรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศ
 ไทย (2411 - 2474)", (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต
 วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 75

² Benjamin A. Batson, Siam's Political Future : Documents From The
 End of The Absolute Monarchy. (New York : Cornell University, 1974), p.66

³ กรมราชโสตกิจและภูมิวิทยา, จดหมายเหตุว่าด้วยการทำเหมืองแร่ในประเทศไทยสยาม
 (พระนคร : กรุงเทพมหานคร, 2468), หน้า 72

⁴ เรื่องเดียวกัน

⁵ ชัย เริงทิพย์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 ด้านเศรษฐกิจ, หน้า 327

⁶ Wendell Blunckard, Thailand, (New Haven: Yale Press, 1957), p. 260

⁷ ศาสตราจารย์, พัฒนาการทุนนิยมของไทย, หน้า 43 - 45

พ.ศ. 2436 ธนาคารอินโดจีนตั้งเมื่อ พ.ศ. 2440 และธนาคารชิโยะทงตั้งเมื่อ พ.ศ. 2453¹ ธนาคารเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อระบบการคลังของไทยด้วย² เมื่อมีธนาคาร เป็นแหล่งระดมทุน บริการการค้าระหว่างประเทศ ย่อมเป็นผลให้ชาวตะวันตกเข้ามา ลงทุนเพิ่มขึ้นตามลำดับกล่าวกันว่าเมื่อชาวยุโรปเข้ามาในกรุงเทพฯ มากกว่าเมืองหลวงประเทศ อื่น ๆ ในเอเชีย³ เท่า หรือมีชาวยุโรปในกรุงเทพฯ ประมาณ 1,000 คน³ ชาวยุโรปเหล่านี้เข้ามาลงทุนธุรกิจประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งเขตธุรกิจที่สำคัญของ ชาวตะวันตกได้แก่ บริเวณเจริญกรุงเป็นย่านธุรกิจที่หนาแน่นที่สุด พอร์ตานี้เป็นพอร์ตที่มี ฐานะดีกว่าพอร์ตยานสำเเพงของกนจีน เป็นแหล่งชุมนุมธุรกิจที่ทันสมัย เช่น มีธนาคารใหญ่ ๆ ที่ทำการเดินเรือบริษัทขนส่งสินค้าออกเป็นต้น⁴

จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คือ การเลิกการค้าผูกขาด การตั้ง พอร์ตพาณิชย์และการลงทุนธุรกิจของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลง ในประเด็นสุดท้าย มีผลให้เจ้านายขุนนางข้าราชการ และพ่อค้าเงินในเมืองไทยมองเห็น ู่ทางแสวงหาผลประโยชน์เพื่อเพิ่มทุนฐานะจากระบบเศรษฐกิจใหม่ คือการลงทุนในธุรกิจ การค้า อย่างไรก็ตามการลงทุนส่วนใหญ่เป็นการลงทุนร่วมกันระหว่างเจ้านาย ขุนนาง

¹Chiro Charoenlert, The Evolution of Thailand's Economy, p. 55

²Benjamin A. Batson, Siam's Political Future : Documents From The end of the Absolute Monarchy, p. 66

³P.A. Thompson, Siam An Account of the Country and the People Vol. XVI (Boston : J.B. Millet Company, 1910); p. 50

⁴เคลาส์ เวงค และ เคลาส์ โรสเซ็นแบร์ก, เยอรมันมองไทย (กรุงเทพฯพานคร : ศึกษิตสยาม, 2520), หน้า 155 - 156

หรือชาวจีน กับพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนใหญ่ที่สุดในประเทศ¹ พระคลังข้างที่จึงทำหน้าที่คล้ายกับธนาคาร การลงทุนทั้งกล่าวชาวจีนนิยมลงทุนในกิจการโรงสีและเหมืองแร่ ก็นิยมลงทุนในกิจการหลาย ๆ อย่าง พร้อมกันไปเจ้านายบางพระองค์ และขุนนางข้าราชการไทยก็เริ่มประกอบกิจการธุรกิจด้วย โดยเฉพาะกิจการโรงสีในกรุงเทพฯ จากสถิติ พ.ศ. 2461 เป็นของเจ้านายและพระคลังข้างที่มากกว่า 50%² เช่นเจ้าฟ้าศิริราชกุมิโรงสีที่รับซื้อขายฝักมาจากพระยาโชฎึกราชเศรษฐี(พุก) เป็นเงิน 120,000 บาท³ และมีโรงสีกลไฟฟ้าล บ้านทรายมูล ฉะเชิงเทรา ซื้อมาจากพระพิศาลพลพินิชเป็นเงิน 84,000 บาท⁴ เจ้าฟ้าศิริราชกุมิโรงสีใกล้วัดราชสิงขร ซื้อมาจากพระยาพิชัยโกษาเป็นเงิน 102,000 บาท⁵ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เสาวฤทธิ์ มีโรงสีกลไฟฟ้าซื้อมาจากจีนฮกโป⁶ เป็นต้น โรงสีไฟฟ้าเหล่านี้เดิมเจ้าของโรงสีกู้ยืมเงินจากพระคลังข้างที่ไปลงทุนในรูปขายฝัก เมื่อหมดสัญญาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานให้พระราชโอรสนำไปหาผล

¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1815 - 1910", วิวัฒนาการทุนนิยมของไทย; หน้า 31

²ทวีศิลป์ สิริบัตนะ "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2475)", (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาอักษร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

³หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สมุคพิเศษ รัชกาลที่ 5 จ.ศ. 1236 - 1266 เล่ม 14 หน้า 16

⁴เรื่องเดียวกัน

⁵หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สมุคพิเศษ รัชกาลที่ 5 จ.ศ. 1236 - 1266 เล่ม 14 หน้า 229

⁶หอจดหมายเหตุแห่งชาติ รัชกาลที่ 5 ศ.9.40/2 รายงานโรงสีไฟจีนฮกโปของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เสาวฤทธิ์ 2 กันยายน ร.ศ. 109

ประโยชน์ทางการให้บริษัทต่างชาติเช่า เช่น ห้างวินเซอร์แลนด์ คอมปะนี เข้าโรงสี
ของเจ้าฟ้าวิชารัฐ¹ ห้างเอมาควัลด์ เข้าโรงสีบางกอกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์
เดชารัฐ² เป็นต้น

นอกจากนี้เจ้านายขุนนาง ข้าราชการไทย ยังประกอบธุรกิจอื่น ๆ อีก เช่นในปี
พ.ศ. 2442 พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เป็นเจ้านายพระองค์แรก
ที่ริเริ่มตั้งบริษัทรางพระพุทธบาทุน จำกัด ทำการเดินรถรางจาก ท่าเรือริมแม่น้ำป่าสัก
แขวงเมืองสระบุรีไปยังพระพุทธบาทสระบุรี³ ต่อมา พ.ศ. 2444 บริษัทรางพระพุทธร-
บาทุน จำกัด เริ่มดำเนินการสร้างทางรถไฟสายพระพุทธรบาทเป็นทางรถไฟสาขาของทาง
รถไฟสายเหนือ โดยแยกจากรailสายเหนือที่ลพบุรี ต่อไปยังสถานพระพุทธรบาท 9 กิโลเมตร
ซึ่งรัฐบาลให้สัมปทานแก่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เมื่อวันที่ 15
พฤษภาคม พ.ศ. 2444 มีกำหนด 40 ปี นับตั้งแต่วันลงสัญญา⁴ ในปลายปี พ.ศ. 2444
บริษัทขาดเงินทุน ดำเนินการต้องกู้เงินพระคลังข้างที่เป็นจำนวน 60,000 บาท
โดยให้หุ้นส่วนถวายเป็นประกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นพระทัย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.9.40/3 เงินค่าเช่าโรงสีของเจ้าฟ้า
วิชารัฐ นายห้างวินเซอร์ แอนด์ คอมปะนี เข้าทำ ร.ศ. 110

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.40/5 ห้างเอมาควัลด์เช่าโรงสีกลไฟ
บางกอกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชารัฐ 3 สิงหาคม ร.ศ. 114

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8 กรมพระนราธิปประพันธ์พงษ์
กรมพระสวัสดิทวิกรมวิสิษฐ์ 29 สิงหาคม 2469 , หน้า 2 - 3

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ชธ. 5.7 กรมหมื่น นราธิปประพันธ์พงษ์
กราบทูลกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ 16 มีนาคม ร.ศ. 119

รับแต่ทรงเห็นใจ และต้องการสนับสนุนการลงทุนของคนไทยไม่ต้องให้เลิกกิจการ จึงทรง
 รับทุนของบริษัทเป็นจำนวน 700 หุ้น เป็นเงิน 70,000 บาท¹ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์-
 พงษ์ถือหุ้นใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์ และในปี พ.ศ. 2444 นั้นเอง กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 กรมหมื่นสรรพศาสตร์สุกิจ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ได้รวมกันจัดตั้งบริษัทรถรางไทยทุน จำกัด²
 ทำการเดินรถรางบริการ ประชาชนในพระนคร มีเงินทุนพระคลังข้างที่ร่วมถือหุ้นด้วย 727 หุ้น
 คิดเป็นเงิน 218,000 บาท³ พ.ศ. 2456 เจ้าพระยาอภัยภูเบศรตั้งบริษัทปูนซิเมนต์ไทย
 ลงทุน 1,000,000 บาท⁴ เจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ขอร้องให้พระคลังข้างที่รับถือหุ้น 5,000,000 บาท⁵
 และบริษัทรถไฟแถมการลงทุน จำกัด ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนนครสวรรค์ศักดิพินิตพระเจ้า
 น้อยยาเธอกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ เป็นระยะทางยาว 338 กิโลเมตร เป็นทางรถไฟสายท่าจีน
 ไปจังหวัดสมุทรสงครามใกล้ปากน้ำ 40 ปี มีทุนของพระคลังข้างที่ด้วย นอกจากนี้ยังมีเจ้านาย
 ทุนนางลงทุนในกิจการอื่น ๆ อีกเช่นกัน เช่นพระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์ทรงตั้งบริษัทชุกคลอง
 และธนาคารสยาม พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงริเริ่มตั้งบริษัทเบงกอลสยามกัมมาจล
 จำกัด เป็นธนาคารแห่งแรกของคนไทย⁷ ตั้งแต่ พ.ศ. 2440 ต่อมา พ.ศ. 2452 ทุนนาง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ค.4/7 หนังสือพระยาสุรภครณ์บรรณสาร
 กราบบูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 วันที่ 25 พฤษภาคม ร.ศ. 131

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.12.1/2 พระคลังข้างที่ถือหุ้นบริษัทรถรางไทย

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.ล.20/13 บริษัทปูนซิเมนต์ไทย มีเงินทุน
 ของพระคลังข้างที่ 30 พฤษภาคม 2456 - 29 มิถุนายน 2464

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.9.4/3 เล่ม 1 หนังสือพระบรมราชานุญาต
 ชุกคลองวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2431

⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 12.2/12 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
 กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย กราบบูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

8 พฤษภาคม ร.ศ. 124

ไทยร่วมกับนายทุนจีนตั้งบริษัทบางกอกซีทีเบงก๊วน จำกัดขึ้นประกอบค้าขายผู้ถือหุ้น คือ
หลวงสรรพการหิรัญกิจ หลวงประสารอักษรพรรณ ชุนศรีวังราช ชุนกิมฮวก กัมผวนฮวก
จันชวนจวนเฮง¹

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจ
แบบนิคมสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเปิด ทำให้มีการขยายการผลิตและการลงทุนในกิจการธุรกิจ
ต่าง ๆ การลงทุนเหล่านี้ นอกจากเป็นการลงทุนโดยชาวตะวันตกแล้ว ยังมีการลงทุน
ของเจ้านาย ชุนนาง ข้าราชการ หรือนายทุนจีน ส่วนใหญ่เงินทุนของพระคลังข้างที่รวมอยู่ด้วย
ดังนั้นการลงทุนธุรกิจต่าง ๆ จึงเป็นการลงทุนร่วมระหว่างพระคลังข้างที่กับผู้ลงทุนธุรกิจ
กรณีการลงทุนธุรกิจป่าไม้ศรีราชาของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี จะเป็นตัวอย่างที่
ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงสาเหตุ ปัญหา การดำเนินงานธุรกิจของนายทุนไทย ตลอดจนถึงการ
ขอความช่วยเหลือจากพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญในขณะนั้น

2. การดำเนินธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

2.1 ประวัติการรับราชการ และผลงานสำคัญในตำแหน่งขุนนางข้าราชการของจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

การศึกษาชีวิตการรับราชการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีตั้งแต่เริ่มรับ
ราชการเป็นมหาดเล็ก จนถึงตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงเกษตรพาณิชย์การอันเป็นตำแหน่ง
สุดท้าย เป็นการสำรวจหาประเด็นสำคัญอันที่จะเชื่อมโยง การดำเนินธุรกิจของจอมพล
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

การก้าวเข้าสู่วังราชการ จากประวัติของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี สืบสกุล
มาจากตระกูลขุนนางระหว่างตระกูลขุนนาง กับตระกูลขุนไท ซึ่งทั้งสองตระกูลเป็นตระกูล
ขุนนาง ที่มีบทบาททางการเมือง การปกครองในขณะนั้นมาก ย่อมมีผลต่อความก้าวหน้าใน
ชีวิตราชการของท่าน ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวขุนนางที่มีชื่อเสียงมักมีอิทธิพลกลานของ
ตระกูลเพื่อรับราชการเป็นมหาดเล็กรับใช้ส่วนพระองค์ พระมหากษัตริย์ โอกาสเช่นนี้

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.12.2/17 บริษัทบางกอกซีที
เบงก๊วน จำกัด

ทำให้คำเน่งราชการมักเป็นคำเน่งสืบทอดต่อกันในครอบครัวหลายชั่วคน ประกอบกับ
 ความสามารถส่วนตัว ทำให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีมีความก้าวหน้าทางราชการตาม
 ลำดับเริ่มด้วยการฝึกหัดรับราชการครั้งแรกที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
 (ช่วง บุนนาค) ญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเพื่อศึกษา และฝึกหัดราชการจนอายุ 14 ปี ได้รับ
 ราชการเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชสมัยพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับคัดเลือก ให้ตามเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา และอินเดีย
 เพื่อนำประสบการณ์ที่พบเห็นกลับมาใช้ในประเทศ² ได้เห็นแบบอย่างความเจริญของประเทศ
 เหล่านั้น รวมทั้งได้เพิ่มความชำนาญในการใช้ภาษาอังกฤษ จากประสบการณ์ดังกล่าวต่อมา
 จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นอุปทูตไปเจรจากับรัฐบาลอังกฤษ เรื่องที่กงสุลยอร์ช น็อกซ์
 ทูตอังกฤษจะนำเรือเข้ามาปักปากอ่าวไทย³ ในระหว่างไปราชการ ณ กรุงลอนดอนครั้งนี้
 ได้ไปปฏิบัติงานทหารบก ทหารเรือ และโรงงานอาวุธยุทโธปกรณ์ กระสุนดินปืนต่าง ๆ ใน
 ประเทศอังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส เยอรมัน⁴ เมื่อกลับจากยุโรป ในปี พ.ศ. 2423 ทรง

¹ กวอริช เวลส์, การปกครองไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และบุพา
 ชุมจันทร์, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 53 - 63

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ความทรงจำ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์
 พระนคร, 2518), หน้า 266

³ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (พระนคร :
 โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2504), 1 : 62 - 69

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในกรมทหารหน้า ตำแหน่งผู้บังคับการที่ 2 ซึ่งท่านได้ปรับปรุงกิจการทหารหน้าให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้เป็นเอกอัครราชทูตไปปราบฮ่อ 2 ครั้ง คือใน พ.ศ. 2428 และ 2430 รวมทั้งเป็นเอกอัครราชทูตไปปราบกบฏเงี้ยว ที่เมืองเดเร เมื่อ พ.ศ. 2445 ในการปราบฮ่อ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้จัดการทะนุบำรุง เศรษฐกิจการสาธารณสุขโลก การควบคุมการจักเก็บภาษีอากรต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด รวมทั้ง ปรับปรุงการคมนาคม การจัดการมณฑลหลวงพระบางจนเรียบร้อยนี้ ยังผลให้พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัย ให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นผู้บัญชาการมณฑล ที่เมืองหลวงพระบาง และนครราชสีมา ต่อมาใน พ.ศ. 2434 จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ด้วยสาเหตุ ความขัดแย้งกับผู้ร่วมงาน พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง บัญญัติสุดท้ายที่ทำให้ลาจากคือ ของข ประมาณเครื่อง แต่งตัวทหาร และขออาวุธเพิ่ม แต่ที่ประชุมเสนาบดีคัดค้านท่านจึงลา ออก² และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกลับมารับราชการใหม่ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) ผลงานในตำแหน่งเสนาบดีที่สำคัญของ ท่านได้แก่ การจัดการมณฑลที่นำด้วยการทำโฉนดที่ดินที่ใช้แผนที่ เพื่อแก้ปัญหาโฉนดที่ดินทับกัน ในที่แปลงเดียวกัน การแก้ปัญหาการเกษตร และมีการริเริ่มงานใหม่หลายอย่าง เช่น ส่งเครื่องจักรน้ำฝนเข้ามาใช้ ทำให้บอกบัญชีทางว่าวน้ำฝน น้ำท่า ให้เป็นแบบแผนเดียวกันทั่วพระราชอาณาจักร โดยกำหนดเป็นรายเดือนแบบสากล รวมทั้งกำหนดมาตรการ ชั่ง ตวง วัด ให้เป็นหน่วยเดียวกัน⁴ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญคือ เรื่องปัญหาแบ่งชิง ที่นา 2 ฝั่งคลอง ของบริษัทชุกคลอง และฐานะของพระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์

¹ หอจดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เรื่องสารตราให้พระยาสุรศักดิ์มนตรีจัดการภาษีเงิน

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.2/1 เรื่องตั้งตำแหน่งเสนาบดี ร.ศ. 111

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.12.1/2 พระราชบัญญัติวัด ชั่ง ตวง

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.3.3/10 กรรมการตัดสินความนา และคดี เรื่อง นารวมหลายราย ปี ร.ศ. 115 - ร.ศ. 118 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร รัชกาลที่ 5 กษ.3.3/12 ความนาเกี่ยวกับทมิฬในบังคับฝรั่งเศสกับกรมทมิฬหงษา ปี ร.ศ. 115

ซึ่งเป็นอุปสรรคระหว่างคนไทยด้วยกันเอง และกับคนต่างชาติ¹ โดยจัดให้มีคณะกรรมการ
ตรวจสอบทัศนคติความเห็นว่า เป็นพิเศษ รวมทั้งจัดเจ้าหน้าที่ทางราชการไปเป็นพยานในขณะ
ที่บริษัทไปถูกลอง และจำคุกที่นา 2 ผังคลอง ด้วยความยุติธรรม² ส่วนเรื่องกิจการ
เหมืองแร่ ก็ปรับปรุงจัดเก็บค่าธรรมเนียม ค่าอาชญาบัตรตรวจแร่ได้เงินเพิ่มขึ้นหลาย
พันบาท³ แต่ในที่สุดจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
เกษตราธิการ อุปการะการแรกเนื่องจากความขัดแย้งกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
ภาณุรังสี สว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เรื่อง
แบ่งที่กันระหว่างกระทรวงเกษตราธิการกับกระทรวงมหาดไทย และเรื่องจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์
มนตรีไปเข้าข้างพลทหารสมัคร ชื่ออยู่โตมั่งกับน้องชายของพระเจ้าอนงยาเธอพระองค์นี้
ประการที่สอง ก็คือความที่ตราจองบ้านขุน บ้านกันตรา คำลงบางบัวทอง ระหว่างเจ้า-
พระยารัตนพิพิธ กับจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เรื่องนี้ใช้เวลาตัดสินนานแฉะท่าน

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.3.3/10 กรรมการตัดสินความนา และ
คดีเรื่องนา รวมหลายรายปี ร.ศ. 115 - ร.ศ. 118 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร
รัชกาลที่ 5 กษ.3.3/12 ความนาเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสกับกรมหมื่นพงษา ปี ร.ศ.115

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.9.1/1 เรื่องข้อบังคับต่าง ๆ ที่จะต้อง
ใช้ในการถูกลองและความเห็นที่จะจัดการเรื่องที่ดิน 30 มิถุนายน ร.ศ. 115

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.6.1/15 รายงานผลประโยชน์กรมราช-
โลหกิจ 29 เมษายน ร.ศ. 117

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 4/2 ชิงที่ระหว่างกรมมหาดไทยและ
กระทรวงเกษตราธิการ ร.ศ. 113

จะไม่ผิด แต่เสียชื่อเสียงมากเพราะการตัดสินครั้งแรก ท่านเป็นฝ่ายผิด¹ ประการ
ที่สาม เรื่องกรมคลังออกให้ตราขุดหยับ สงสัยว่าท่านเอาเงินหลวงมาซื้อที่พระบรมวง
ถึงก็มีการปรึกษากับพระพรหมมหาดไทย ไม่ให้ส่งเงินค่านา มาที่กระทรวงเกษตร
ให้ส่งตรงไปที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ² แต่เมื่อจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
ลาออกแล้วได้มีการตั้งกรมการพิเศษำเงินค่านาอย่างกวัดข้น เป็นเวลาหลายปี แต่
ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดเอาเงินหลวง³ หากปรากฏว่ามีเงินเหลือจากงบประมาณ 100,000 บาท
เศษ ซึ่งเป็นเงินที่จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีควรจะได้รับในฐานะเสนาบดี
ประการที่สี่ ท่านเห็นว่าการทำงานในระบบราชการมีขั้นตอนมากเกินไป การขาดความ
ร่วมมือในระดับสูงระหว่างเสนาบดี กระทรวงต่าง ๆ การไม่มีกำหนดเวลาการประชุม
ที่แน่นอน บางครั้งเป็นเวลา 4 - 5 เดือน ยังไม่มีการประชุม⁴ และในที่สุดงานในหน้าที่
เสนาบดี กระทรวงเกษตรพาณิชย์การเหลือเพียงการเก็บอากรส่วนใหญ่เท่านั้น⁵ งาน
ส่วนใหญ่โอนไปเป็นหน้าที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติหลายอย่าง เพื่อให้ราชการเรียบร้อย
ท่านจึงลาออกเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2439 และกระทรวงเกษตรพาณิชย์การก็ถูก
ไปขึ้นเป็นกรมในกระทรวงพระคลัง ส่วนจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะลาออก
แล้วก็ยังคงมีบรรดาศักดิ์เป็นนายพลโท มีเกียรติยศ เท่าเสนาบดีและเป็นองคมนตรี

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ขธ.13.10/14 เจ้าพระยารัตนบดินทร์
กับเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี วิวาทกันด้วยเรื่องที่ดินตำบลบางบัวทอง ร.ศ. 116

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ข.8.1/39 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบ
บังคมทูลรัชกาลที่ 5 ร.ศ. 115

³ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี 4 : 295

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. แผนกหนังสือเก่า, เล่มที่ 86 เรื่องที่
3839, หนังสือพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ กราบทูลกรมหลวง
เทววงศ์วโรปการ 7 สิงหาคม ร.ศ. 113

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.1/3 กระทรวงเกษตรยกมาขึ้น
กระทรวงพระคลัง 2 ตุลาคม ร.ศ. 115 - 2 เมษายน ร.ศ. 116

รับเงินเดือนจากกระทรวงกลาโหมจนกว่าจะมีตำแหน่งต่อไป เมื่อจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีแล้ว ก็ริเริ่มจัดตั้งบริษัทป่าไม้ศรีราชธานี เพื่อกำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการค้าไม้กระยาเลย ซึ่งจะมีการศึกษารายละเอียดในหัวข้อต่อไป

2.2 ความสนใจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่มีต่อการดำเนินธุรกิจ

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เริ่มมีความสนใจในการลงทุนธุรกิจตั้งแต่รับราชการเป็นผู้บังคับการทหารหน้าไปประจวบ ในครั้งนี้ได้รับการแต่งตั้งให้จัดการมณฑลหลวงพระบาง จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไม่เพียงจัดการเรื่องความสงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่ได้จัดการดูแลเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ รวมทั้งลงทุนปรับปรุงกิจการหลายอย่างเพื่อให้ได้ภาษีเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเงินทุน 200,000 บาท ให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไปลงทุนผูกภาษีอากรดินเมืองลาวชั้นนอก ลาวกลาง ไคแบ่ มณฑลนครราชสีมา หลวงพระบาง และศรีสะเกษโดยให้เริ่มผูกภาษีดินตั้งแต่วันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2434¹ เป็นเวลา 1 ปี² และในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ ท่านได้ลงทุนซื้อที่ดิน³ และทำให้ที่เจริญมีราคาขึ้นด้วยการลงทุนตัดถนนและขุดคลองผ่านที่ดิน เช่น ตัดถนนสุรศักดิ์ ตัดถนนประมวญ⁴ แต่ในที่สุดจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้ให้ความสนใจในกิจการป่าไม้มากทั้งมีสาเหตุดังนี้คือ

¹ หอวงษวิจารณ์ จกทนายเหตูรัชกาลที่ 5 169/10 เลขที่ 1683 สารตราเรื่องให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี จัดการภาษีเพิ่ม, หอจกทนายเหตูแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.14.4/3 เรื่องภาษีดิน หัวเมืองลาว และเขมร ฝ่ายเหนือ 14 มกราคม ร.ศ. 109 - 30 กันยายน ร.ศ. 111

² หอวงษวิจารณ์ จกทนายเหตูรัชกาลที่ 5 169/111 เลขที่ 1684 สารตราถึงพระพิบูลเทพ เรื่องการจัดการภาษีดิน

³ เข้าซื้อที่ดินของบริษัทขุดคลองและทวนาสยาม 4,090 ไร่

⁴ หอจกทนายเหตูแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ก.9.48/23 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี จะขายที่ดินขุดคลองบางนางพริก 7 เมษายน ร.ศ. 118

สาเหตุประการแรก โศกนาฏกรรมการเผาไหม้ในขณะนั้นมึผลต่อการลงทุนของ
จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กล่าวคือ ในระยะต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพป่าไม้ของไทย โดยทั่วไปอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้สักและไม้เบญจพรรณ
ราษฎรสามารถตัดฟันไม้ใช้สอยได้อย่างเสรี รัฐบาลไม่ควบคุม จนกระทั่งเมื่อไทย
ทำสัญญาเชียงใหม่กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2426 ชาวพม่าและคนในบังคับต่างชาติได้เข้าไป
ทำการตัดไม้มากขึ้น จึงมีการขออนุญาตจากเจ้าของป่าไม้ ซึ่งโคกเจ้าอยู่ครองนครต่าง ๆ
โดยผู้ขอรับทำป่าไม้ต้องเสียเงินค่าตัดไม้ให้เจ้าของป่า ในระยะต่อมาไม้สักในตลาดโลก
มีราคาสูงขึ้นบริษัทตะวันตกเข้ามาลงทุนค้าขายจำนวนมาก ป่าไม้ได้กลายเป็นสินค้าสำคัญ
รัฐบาลเกรงว่าประเทศตะวันตกจะเข้าแทรกแซง จึงเริ่มเข้าจัดการเรื่องการขอรับเข้า
ทำป่าไม้โดยออกพระราชบัญญัติใน พ.ศ. 2417 ให้ขออนุญาตจากรัฐบาลกลางรวมทั้ง
ออกประกาศห้ามไม้ขนสัก และไม้กระยาเลย¹ ให้เป็นภาษีของรัฐบาลและพระราชทาน
เงินส่วนลดให้ผู้เก็บของ โดยตั้งด่านเก็บภาษีที่ชัยนาทและลำน้ำเมืองกาญจนบุรี² เมื่อ
รัฐบาลเริ่มเข้าควบคุมป่าไม้บางส่วนแล้วแต่ปัญหาและความยุ่งยากต่าง ๆ ยังคงปรากฏเสมอ
รัฐบาลจึงเห็นความจำเป็นในการเข้าควบคุมให้รัดกุมยิ่งขึ้น ก่อนที่จะหมดป่า ด้วย
การจ้างผู้เชี่ยวชาญป่าไม้จากพม่าชื่อ มิสเตอร์เฮช.สเลต (H. Slade)³ เข้ามา
สำรวจป่าไม้ไทย ผลการสำรวจพบว่าการทำป่าไม้เป็นโดยชาวทมิฬ ไม้ตัดไม้ที่
โคกโคกนาถ ไม่มีการปลูกทดแทน เป็นเหตุให้ป่าไม้ทรุดโทรม มิสเตอร์เฮช.สเลต
ได้แนะนำให้ใช้ไม้กระยาเลยแทนไม้สัก จึงมีกั้นไม้ใช้ไม้กระยาเลยมากขึ้น ราคา
ไม้กระยาเลยได้สูงขึ้นด้วยทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของไม้กระยาเลย และได้ออก
พระราชบัญญัติคุ้มครองไม้กระยาเลย พ.ศ. 2443⁴ พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดว่าไม้กระยาเลย

¹ "ประกาศไม้ขนสัก และไม้กระยาเลย", ราชกิจจานุเบกษา 1 (จ.ศ. 1236) : 46

² หอจดหมายเหตุ จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 5 เล่มที่ 183/5 พระราชโองการเรื่องประกาศ
ภาษีไม้ขนสักและไม้กระยาเลย จ.ศ. 1236

³ มิสเตอร์เฮช.สเลต เป็นเจ้ากรมป่าไม้ของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2439 - 2444

⁴ "พระราชบัญญัติเปลี่ยนวิธีเก็บภาษีไม้กระยาเลย ร.ศ. 119", ประชุมกฎหมายประจำศก 17
(ร.ศ. 119), 478

คือไม่ทุกชนิดยกเว้นไม้สัก การเก็บภาษีใหญ่ขึ้นจากการกรมนาไม้มีอำนาจกำหนดหลักเกณฑ์
ไม้กระยาเลยตามความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น แต่ไม่ให้เกินสูงเกินร้อยละ 10 ของราคา
ไม้กระยาเลย และได้ออกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมอีกได้อีกพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2456
พ.ศ. 2469 เป็นต้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลให้ความสนใจไม้กระยาเลยมากขึ้น เนื่องจาก
ไม้กระยาเลยเป็นไม้หายากมีอยู่ทุกภาคของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตมณฑลจันทบุรี
อันเป็นเขตที่ตั้งของบริษัทยาสูบบริษัทยาสูบ เป็นเขตป่าดงดิบที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นตั้งแต่ที่ราบไป
จนถึงยอดเขาไม้สักมีค่าหลายร้อยชนิดเช่น ไม้ยาง ไม้ตะเคียน² ไม้ว่าน ไม้แดงมณฑลจันทบุรี
เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การลงทุนธุรกิจจากสถานการณ์การใช้ไม้ในประเทศไทยมี
แนวโน้มสูงขึ้น มีผู้หันมานิยมใช้ไม้กระยาเลยซึ่งมีคุณภาพดี ราคาถูกกว่าไม้สักมากขึ้น ตลอด
จนสภาพป่าไม้กระยาเลยอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การลงทุน ย่อมเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่จะดึงดูด
ให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี หันมาลงทุนทำป่าไม้กระยาเลยที่ศรีราชา

ประการที่สอง สืบเนื่องมาจากประสบการณ์ระหว่างที่จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ โดยตำแหน่งเสนาบดีมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนและการ
ประกอบอาชีพอยู่แล้ว โดยเฉพาะการทำป่าไม้เป็นงานในหน้าที่ประการหนึ่งของเสนาบดี
ต้องรับผิดชอบ ทำให้มีโอกาสใกล้ชิดแหล่งข้อมูล และระยะนี้เป็นระยะเวลาที่ไทยตื่นตัว
สนใจเรื่องป่าไม้เป็นพิเศษ เช่นมีการส่งคนไทย ไปศึกษาวิชาป่าไม้อินเดีย การจ้างชาว
ต่างประเทศมาให้ความรู้ปรึกษาแนะนำ การส่งคนไปตรวจป่าไม้อย่างใกล้ชิด³ สิ่งเหล่านี้ย่อม
มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงทุนของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีด้วย

¹มณฑลจันทบุรีอยู่ทางทิศตะวันออกของไทย เป็นเขตจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด
มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 4,500 ตารางกิโลเมตร ; ศาสตราจารย์เทียม ทนกุล การป่าไม้
ในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513), หน้า 2

²วิศ ไขยกลา "การทำลายป่าและสร้างสวนป่า" จดหมายเหตุและสารคดีบริษัทกรมการป่า
จาก (พระนคร : ศิลปการพิมพ์, 2510) พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปี มกราคม
2510, หน้า 116 - 117

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/11 เรื่องพระยาสุรศักดิ์มนตรีส่งรายงาน
เรื่องข้าหลวงไปตรวจป่าไม้เมืองตาก เมืองพม่า เหนืออังกฤษและเลยไปอินเดีย

ประการที่สาม ในปี พ.ศ. 2438 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีป่วยไทรลักษณ์การ
ไปรักษาตัวที่เกาะลอย ตำบลศรีราชา แขวงเมืองบางละมุง และไต่สำรวจที่ดินบริเวณ
พบว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การพาณิชย์ เป็นผลให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเกิดความคิด
ที่จะลงทุนทำป่าไม้ จึงจับจองที่ดินและซื้อไม้ ต่อมา พ.ศ. 2440 หลังจากที่จอมพลเจ้า
พระยาสุรศักดิ์มนตรีลาออกจากราชการแล้ว ได้ตัดสินใจขอพระบรมราชานุญาตทำป่าไม้กระยาเลย
ที่ศรีราชา

ประการที่สี่ สาเหตุที่ลงทุน คือจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นผู้มีความคิด
ทางเศรษฐกิจการลงทุนธุรกิจตลอดเวลา ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากการมีประสบการณ์ในการ
เดินทางไปทำงานในต่างประเทศหรือระหว่างเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์การ เม
จะอยู่ในวัยบั้นปลายชีวิตก็ยังคงมีความคิดเรื่องการลงทุน การเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสนใจทาง
เศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง และใฝ่พยายามคิดที่จะทำเป็นธุรกิจอีกหลายประการดังเช่น
ปี พ.ศ. 2453 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจับจองที่ดินที่จันทบุรี เพื่อปลูกต้นยางพารารับเบอร์
และทยอยเป็นจำนวนมาก โดยคิดจะลงทุนร่วมกับผู้อื่น² เรื่องนี้ไปปรากฏหลักฐานว่าท่าน
ทำสำเร็จหรือไม่ พ.ศ. 2459 ขออำนาจทำป่าไม้สักที่สวรรคโลกแต่ไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต
เนื่องจากมีราษฎรรายอื่นๆ ทำอยู่แล้ว³ และในปีเดียวกันนี้ได้ขอทำป่าไม้ที่จังหวัดตากด้วย
แต่กรมป่าไม้ต้องการสงวนไว้สำหรับกรมป่าไม้จัดทำเองจึงไม่อนุญาต⁴ พ.ศ. 2462
ขอประทานบัตรการทำเหมืองแร่โมลิบดีไนต์ที่ตำบลน้ำขุ่น อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.5.1/1 บริษัทป่าไม้ศรีราชา 4 กุมภาพันธ์
2440 - 11 กุมภาพันธ์ 2469

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร กส.13/487 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีหาวิธีการที่จะ
ตั้งบริษัททำการเพาะปลูกสวนของชาวญี่ปุ่น

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.14.1/13 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอ
อำนาจทำป่าไม้ขอนสัก เมืองสวรรคโลก และจังหวัดตาก 14 พฤศจิกายน 2456 -
23 มกราคม 2459

⁴ เรื่องเดียวกัน

1 เพลง จำนวนที่กิน 302 ไร่ ไปรทเกล้าพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹ พ.ศ. 2464
ขอสัมปทานทำรูดรางสายตลาดทอแต่เดิมพระราชนัดตจึงให้ดำเนินการขอพระบรมราชานุญาต
ใหม่² พ.ศ. 2470 จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเสนอความเห็นรัฐบาลจัดตั้งบริษัทโรงน้ำ
ตาลทรายขาวจังหวัดชลบุรีตั้งเป็นบริษัทจำกัด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
มีรับสั่งว่ารายงานแผนงานที่เสนอมายังไม่ละเอียดพอ ดังนั้นพระคลังข้างที่ยังไม่รับเห็นด้วย³
การลงทุนทั้งกล่าวแม้ว่าไม่ปรากฏหลักฐานว่าท่านทำสำเร็จหรือไม่ แต่ก็เห็นสิ่งยืนยันไว้ว่า
ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสนใจด้านธุรกิจอย่างกว้างขวางหลายท่าน จนในที่สุดได้ตัดสินใจ
ดำเนินการจัดตั้งบริษัทศรีราชานุกุล จำกัดขึ้น

2.3 การดำเนินธุรกิจป่าไม้ศรีราชานุกุล จำกัด

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ลงทุนธุรกิจไม้ในบริษัทป่าไม้ศรีราชานุกุล จำกัด
เป็นเวลานานกว่า 30 ปี นับเป็นช่วงระยะเวลาที่ยาวนานมาก ดังนั้นการศึกษากรณีเฉพาะ
การลงทุนในธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีในหัวข้อนี้ไม่ เพียงจะทำให้เข้าใจถึงปัจจัย
ที่สนับสนุนให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงทุนในกิจการป่าไม้ แต่ยังช่วยชี้ให้เห็นถึง
วิธีการดำเนินงานตลอดจนถึงผลที่ติดตามมา อันจะทำให้เข้าใจถึงปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อ
การลงทุนธุรกิจของคนไทย โดยจะศึกษาการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ไปตามลำดับ

การดำเนินงานระยะแรก

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้รับสัมปทานให้ทำป่าไม้กระยาเลยที่
ตำบลศรีราชาแขวงเมืองบางละมุงตั้งแต่วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2441⁵ การลงทุนครั้งแรก
จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีลงทุนเพียงคนเดียวและเป็นผู้จัดการเองมีสเอร์คูนาที่เป็น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 กษ.6.1/7 อนุญาตให้ทำเหมืองแร่พลจันทบุรี
มีเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีทำเป็นต้น 12 มกราคม - 2 มีนาคม 2462

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล.20/29 ฎีกาเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
ขอทำรูดรางสายตลาดทอ 15 มีนาคม 2469 - 5 กรกฎาคม 2472

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ รล.20.3/5 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ขอตั้งบริษัททำน้ำตาล
เมืองชลบุรี 2470 - 2471

⁴ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติการจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, เล่ม 4

ผู้ช่วย ทำหน้าที่เป็นที่พักพิง และส่งอุปกรณ์เครื่องจักรต่าง ๆ เข้ามาใช้ ที่นที่ใช้ครั้งแรก
นี้ใช้ทุนที่สะสมมาเมื่อครั้งรับราชการ รวมกับเงินเดือนเดือนละ 800 บาท เบี้ยหวัดปีละ
800 บาท ซึ่งไม่เพียงพอจึงขายที่ดินครั้งแรก 3 เหวง คือที่ศาลาแดงประมาณ 150 ไร่
ที่คงตาล ถนนรองเมืองประมาณ 100 ไร่กับที่พระปฐมวฤตต์เป็นถนน 2 สาย คือ
ถนนสุรศักดิ์กับถนนประมวญ มีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่เศษ คัดขายเป็นตอน ๆ และนอกจาก
นี้โดยขอกู้เงินจากพระคลังข้างที่ ครั้งแรกเป็นเงิน 64,000 บาท โดยยืมที่ดิน 4 เหวงเป็น
ประกัน โฉนดที่ดินเดิมคิดเป็นเงินประมาณ 7,000 บาท ที่นาและสวนหลังบ้านศาลาแดงคิด
เป็นเงินประมาณ 9,400 บาท และที่ตำบลบางนางหงษ์ใกล้สถานีรถไฟนครราชสีมาคิดเป็น
เงิน 32,000 บาท และที่พระปฐมวฤตต์เดิม² เพื่อนำไปซื้อโรงเลื่อยของกรมหมื่นภูเรศ-
ธำรงศักดิ์ราคา 24,000 บาท³ ซื้อรถบรรทุกไม้ รถบรรทุกสินค้า ฯลฯ นับว่าเป็นการลงทุน
ทุนขนาดใหญ่ใช้เครื่องจักรเครื่องทุนแรงอันทันสมัย ในระยะที่ทำงานร่วมกับมิสเตอร์ธูนาที่
มีข้อพร่องหลายประการได้แก่มิสเตอร์ธูนาที่สั่งของผิดขนาด เล็กเกินไปเช่นรางรถลากไม้
เล็กทานน้ำหนักไม้ไม่ได้ และบางครั้งมิสเตอร์ธูนาที่โกงเงินโดยที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
ไม่ทราบ เมื่อมิสเตอร์ธูนาถึงแก่กรรมเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีช่วย จึงหยุดงาน
ชั่วคราว การหยุดงานทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่องเกิดการสูญเปล่าทางเศรษฐกิจ นับว่า
เป็นข้อบกพร่องในการจัดการอย่างหนึ่ง ต่อมาอีกประมาณ 2 ปี คือในปี พ.ศ. 2443
ได้เริ่มดำเนินงานใหม่อีกครั้งหนึ่งแต่เครื่องเลื่อย และรางที่ใช้ลากรถชนไม้ที่สั่งมาก่อนเล็ก
เกินไปรวมทั้งชำรุดเป็นสนิมจำเป็นต้องลงทุนเปลี่ยนหมอน้ำใหม่ ซื้อเครื่องจักรใหม่ซื้อเลื่อย
เพิ่มขึ้นตลอดจนต้องต่อทางรถไฟยาว 7 ไมล์ครึ่ง สั่งรถไฟบรรทุกไม้สำหรับลากไม้พุ่งออก

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.ธ.1/39 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
บอกขายที่ดินตำบลศาลาแดงตำบลหัวลำโพง 11 กันยายน ร.ศ. 115 - 26 สิงหาคม
ร.ศ. 118

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.ธ.1/41 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอกู้เงิน
ไปทำการป่าไม้และขอถวายที่ดินทั้งหมดเป็นประกัน 10 กันยายน ร.ศ. 117

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ.2.33/6 สำเนาฎีกาของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเรื่อง
บริษัทศรีราชา 26 ตุลาคม พ.ศ. 2470

มาจากป่าเพื่อส่งโรงเลื่อย¹ เป็นการลงทุนที่สูงมากเกินกว่า กำลังที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
จะลงทุนเพียงคนเดียว จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงไปชวนหลวงจตุรภักดิ์ อัครเสนา
ของบริษัทกิมเซ่งหลีมาเข้าหุ้นด้วยโดยมอบกิจการให้หลวงจตุรภักดิ์เป็นผู้จัดการ เพราะเห็นว่า
เคยมีประสบการณ์จากการทำป่าไม้สักมาแล้ว หลวงจตุรภักดิ์ใช้วิธีทำเช่นเดียวกับป่าไม้เมืองเหนือ
คือใช้ไม้ลองลงมาตามลำห้วยแต่ไม่ขางเป็นไม้หนักจนน้ำไหลลงไม้ให้หลวงจตุรภักดิ์ จึงคืนค่าเงิน
ผู้จัดการให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี บริษัทกิมเซ่งหลีของหลวงจตุรภักดิ์ทำหน้าที่ออกทุน
เพียงอย่างเดียวหุ้นที่ออกเกิดใหม่ที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีลงทุนไปแล้วให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ
7¹/₂ ต่อปี จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีแก้ปัญหาการชักลากไม้ออกจากป่าโดยใช้ท่าทางรถไฟ
และใช้รถไฟลากรถบรรทุกไม้ ต้องใช้เงินลงทุนมากอีกครั้งหนึ่งเป็นการลงทุนเกินกว่าที่ตั้งไว้
เพื่อสร้างทางรถไฟให้กรมยวชนาทางรถไฟสายปากน้ำ ทุนครั้งนี้มาจากธนาคารฝรั่งเสส
รถไฟและรางรถไฟที่สร้างขึ้นเมื่อถึงศรีราชาใน พ.ศ. 2445 อันเป็นที่เดียวกับจอมพลเจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรีต้องไปปราบเงี้ยวที่เมืองแฉะ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีมอบให้หลวงจตุรภักดิ์
ดำเนินการแทน แต่หลวงจตุรภักดิ์มอบให้พระโสมนเพชรรัตน์บุตรชายเป็นผู้รับผิดชอบแทน
มีพระยามหิบาลเป็นผู้จัดการในระยะนี้สัมปทานป่าไม้ศรีราชาใกล้จะหมดอายุ เจ้าพระยา-
สุรศักดิ์มนตรีได้ขอสัมปทานครั้งที่ 2 เริ่มสัญญาวันที่ 1 มกราคม ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446)
เป็นเวลา 5 ปี มีอาณาเขตป่าไม้มากกว่าป่าเดิม²

ก่อนที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะไปปราบกบฏเงี้ยวได้ลงทุนไปทั้งสิ้นประมาณ
160,000 บาท³ แต่ในระยะ 2 ปีที่ไปปราบกบฏเงี้ยวไม่ได้รับผลตอบแทนเลย ทั้งนี้เนื่อง
จากบริษัทกิมเซ่งหลีอ้างว่าลงทุนไปถึง 500,000 บาท ผลประโยชน์ที่ได้อัน 2 ปี ยังไม่คุ้ม
รายจ่าย และไม่มีกำไรพอแบ่งได้ การที่บริษัทกิมเซ่งหลีอ้างว่าลงทุนไป 500,000 บาทนั้น
ไม่มีบัญชีรายละเอียดแจ้งให้ชัดเจน มีแต่ยอดรวมเท่านั้น บัญชีนี้ทำให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

¹ ในขณะนั้นหลวงจตุรภักดิ์ไปเมืองจีน จึงให้พระโสมนเพชรรัตน์บุตรชายเป็นผู้รับผิดชอบแทน

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ.33/6

ผิดใจกับพระยามหิบาลซึ่งเป็นผู้จัดการบริษัทกิมเซ่งหลี บริษัทกิมเซ่งหลีเห็นว่าได้ทุนคืนและมีกำไรบ้างแล้วจึงขอลีกเข้าหุ้นกับจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีใน พ.ศ. 2447 พร้อมกับแจ้งยอดครั้งสุดท้ายว่าบริษัทกิมเซ่งหลีจ่ายแทนเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไปเป็นเงินทั้งสิ้น 750,000 บาท เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียอมใช้เงินเป็นจำนวน 500,000 บาท เพราะเห็นว่าไม่มีบัญชีรายละเอียด โดยแบ่งใช้เงิน 3 งวด เลียยกออกในครั้งแรก 6,400 บาท เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีต้องขายที่ดินถนนประมวญใช้หนี้บริษัทกิมเซ่งหลีเป็นเงิน 350,000 บาท เหลือเงินที่ต้องใช้หนี้อีก 150,000 บาท เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอใช้เงินทุนของบริษัทีรราช 1,500 หุ้น¹ นอกจากปัญหาเรื่องเงินทุนแล้วจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียังประสบปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ อีกเช่น ขาดความร่วมมือจากชาวบ้านแถวนั้น ไม่พอใจที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีแย่งอาชีพการเลี้ยงไหม ชาวบ้านแถวนั้นจึงชวนกัน "..... จะให้ท่านล้มละลายไม่ยอมรับจ้างตัดไหมให้....."² ต้องจ้างแรงงานมาจากอุบลราชธานีประมาณ 100 คน รวมทั้งแรงงานชาวจีน ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ตลอดจนช้างม้าที่ซื้อไว้ก็หายบ้างตายบ้าง³ รวมทั้งมีปัญหारेื่องตลาดไหม ไม่สังเกตไปราคาถูกกว่าไหมศรีรราช ไหมศรีรราชจึงต้องลดราคาลงเหลือคืบิกฟุตละ 1 บาท ให้เท่ากับไม่สังเกตไป เค็มไหมศรีรราชขายคืบิกฟุตละ 1 บาท 16 อัฐ ถ้าไรที่ใดจึงไม่คุ้มทุน เพราะลงทุนสูงมาก ต้องเลี้ยงไหมให้ไคว้นละ 5,000 - 6,000 คืบิกฟุต จึงจะเก็บทุนได้เร็วขึ้น ขณะนั้นเลี้ยงไหมไคว้นละเพียง 800 คืบิกฟุต ไม่พอจำหน่ายทำให้เสียตลาด จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีแก้ไขด้วยการทำทางรถไฟเพิ่มขึ้น ให้ถึงป่าตะเคียนซึ่งเป็นไหมี่ราคาแพง เลี้ยงขวงเคียน โรงเก็บไหมกระดานรดบรรทุกซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินหมุนเวียนถ้าหยุดกลางคันจะล้มละลาย เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ขอร้องให้พระคลังข้างที่เข้าหุ้นส่วนด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวไม่มีพระราช-

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ. 2.33/6

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ. 8.1/41

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16.2/83

ประสงค์จะเข้าหุ้นส่วน เพราะการหาป่าไม้เป็นเรื่องละเอียดมาก ถ้าไม่มีทุนจะพระราชทรัพย์
อุทกหนุกกิกาคอกเบี้ยร้อยละ 5 คอปี และในปี พ.ศ. 2448 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาต่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี โดยขอให้มีสเตอร์แอพิวเคเยส ผู้จัดการ
โรงเลื่อยกลาซี และโรงเลื่อยเอเซียติกเป็นผู้จัดการมานาน ถึง 25 ปี เป็นผู้คุ้นเคยกับห้าง
ขายไม้ในยุโรป จีน อินเดีย ให้มาช่วยส่งตัวอย่างไม้ที่ราชาไปต่างประเทศเพื่อหาตลาดยังผลให้
ตลาดต่างประเทศส่งไม้ที่ราชาเป็นจำนวนมาก¹ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีต้องใช้เงิน
อย่างรีบด่วนอีกประมาณ 200,000 บาท เพื่อจัดไม้ส่งให้ทันตามจำนวนที่มีผู้สั่งมา เจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรีโดยขอให้พระคลังข้างที่ร่วมลงทุนด้วยอีกครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับสมเด็จพระสมมตอมรพันธุ์ว่า "ไม่มีใครจะอาการ
หนักเท่าพระคลังข้างที่ ทุนหาขายปลายทุกฤดู.....คอกเบี้ยจะใช้ด้วยฟรีเซรม์แดลม.....
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีต้องการเงินหาเสร็จสิ้นไม่....."² พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบว่าพระองค์มีความจำเป็นต้องใช้เงินมาก เงินที่ได้รับจากพระคลัง
มหาสมบัติละ 6 ล้านบาทก็ใช้จ่ายเกือบหมดแล้ว ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เงินพระคลัง
ข้างที่เป็นจำนวน 200,000 บาท โดยให้คืน 7 แห่งเป็นประกัน ลงสัญญาเมื่อวันที่
4 พฤษภาคม พ.ศ. 2448 เมื่อต้องลงทุนมากเช่นนี้ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงคิดแก้ปัญหาด้วย
การตั้งเป็นบริษัทจำกัดให้ช่างเตรียมการตั้งเป็นบริษัทจำกัดต้องใช้เงิน โดยขอรับให้พระคลัง
ข้างที่เข้าหุ้นส่วนด้วยซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส
กับสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพว่า ".....รู้สึกเหมือนขึ้นแบกไปขึ้นที่เกาะ
ถูกคนป่าจะเอาตัวไม่รอด....."³ ทั้งทรงเห็นว่าการลงทุนไปหนักอยู่ในสิ่งที่ไม่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5, 6 กันยายน 2449

² เรื่องเดียวกัน

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83 พระราชดำรัสของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ 15 สิงหาคม
ร.ศ. 124

ประโยชน์ รวมทั้งการจัดการกีดกัน นอกจากนั้นหลวงโสภณเพชรรัตนซึ่งเคยลงทุนร่วมกับ
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ภูเห็นชอบพร้อมที่ โด่แนะนำไม่ให้เข้าหุ้นด้วย พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตอบปฏิเสธ ต่อมา พ.ศ. 2449 ผู้จัดการทางบอมเบย์เบอร์มา
ทางสยามฟอเรสต์ และทางอีสเอเชียติก มาตรวจดูการทำงานของบริษัท เป็นบริษัทที่ใช้
อุปกรณ์ทันสมัย จึงต้องการลงทุนด้วย โดยให้จัดในรูปแบบบริษัทจำกัดในระยะเตรียมการ
บริษัทบอร์เนียวได้ให้ยืมเงินเพื่อเตรียมจัดตั้งบริษัท 100,000 บาท

การดำเนินงานระยะที่ 2

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้จัดตั้งเป็นบริษัทศรีราชาทุนจำกัด จดทะเบียน
เมื่อเดือนกันยายน ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีมหาราชา เขตเมืองชายทะเล
ฝั่งตะวันออกมีเงินทุน 1,500,000 บาท แบ่งเป็น 15,000 หุ้น หุ้นละ 100 บาท ได้รับ
สัมปทานตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2451 เป็นเวลา 20 ปี เขตสัมปทานมีเนื้อที่ป่า 600
ตารางไมล์ (960,000 ไร่) อยู่ในเขตอำเภอบางละมุง แขวงเมืองระยอง 1 อยู่ในเขตอำเภอ
พนัสนิคม ชลบุรี 2¹ บริษัทบอร์เนียวสำรวจแล้วมีต้นไม้เกือบ 2 ล้านต้นเศษ² ต้องตัดไม้
ให้ได้ปีละ 10,000 บาท การทำงานบริษัทศรีราชามอบให้บริษัทบอร์เนียว รับทอกเป็นผู้
ดำเนินการแทน ค่าใช้จ่ายทั้งหมด บริษัทบอร์เนียวเป็นผู้จ่ายเมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้ว เหลือ
กำไรแบ่งเป็น 2 ส่วน ซึ่งบริษัทจะตั้งกรรมการตรวจการงานตรวจบัญชี ถ้าบริษัทบอร์เนียว
จะเลิกกิจการจะต้องแจ้งให้บริษัทศรีราชาทราบล่วงหน้า 2 ปี เมื่อครบ 20 ปี อุปกรณ์เครื่อง
ใช้ต่าง ๆ ถือเป็นสมบัติของบริษัทศรีราชาทุน จำกัด

คณะกรรมการของบริษัทศรีราชาทุน จำกัด ประกอบด้วยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
เป็นนายกรรมการธนาคารของบริษัทคือ ชวาเตอร์แบงก์ ของอินเดีย ออสเตอร์เลีย และจึง
มีนายความประจำบริษัทไต่ถามบริษัทอีก และกับบิสส์ มีหม่อมราชวงศ์เล็กเป็นเลขานุการมีผู้
ตรวจบัญชี และคณะกรรมการอื่น ๆ อีกหลายฝ่าย การประชุมมีการประชุมใหญ่ การประชุมพิเศษ
การประชุมสามัญ เพื่อรายงานตรวจบัญชี แบ่งปันกำไร³ จะเห็นได้ว่าการทำงานในรูปแบบ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ.5.1/1

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83 รายงานตรวจไม่ศรีราชา

บริษัท จำกัด เป็นการดำเนินงานที่มีระเบียบแบบแผน มีการจัดการบริหารงานที่ดี เป็นขั้นตอน รัดกุมกว่าครั้งก่อน ๆ

เมื่อบริษัทธนอร์เนียว ดำเนินกิจการแทนบริษัทศรีราชาทุน จำกัด แล้วได้ลงทุนเพิ่มขึ้น ขยายกิจการอย่างกว้างขวาง ได้เพิ่มรถบรรทุกไม้ 120 คัน รถไฟมีกำลัง 50 แรงม้า สร้าง ทางรถไฟเพิ่มขึ้น ทำให้สามารถเข้าไปตัดไม้ได้ไกลถึงเขตที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ ในขณะนี้จึงมี ไม้จำหน่ายไ้มาก นับตั้งแต่เดือนมกราคม ร.ศ. 128 - กันยายน ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) สามารถตัดไม้ได้จากป่าได้ 2250 คัน คิดเป็น 197,688 คิวบิกฟุต² ตลาดส่งไม้ทั้งภายใน ประเทศและตลาดต่างประเทศ ตลาดต่างประเทศที่สำคัญ เช่น สหณคอน อินเดีย จีน³ ไค้ไกร เพิ่มขึ้นทุกปี คาดว่าจะแบ่งกำไรได้ในปี พ.ศ. 2463⁴ การจัดการที่ดีและเงินทุนจำนวนมาก ช่วยทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ. 2464 เลือยไม้ได้ 248,672 คิวบิกฟุต ปี พ.ศ. 2465 เพิ่มขึ้นเป็น 831,148 คิวบิกฟุต⁵ จากสัญญาเช่าของบริษัททั้งสอง บริษัทธนอร์เนียวเป็นผู้จัดการกิจการหักค่าสิทธิหรือ ร้อยละ 10 ค่าจัดการร้อยละ 5 ที่เหลือเป็นกำไรแบ่งฝ่ายละครึ่ง แต่บริษัท ธนอร์เนียว ดำเนินการจัดการไปได้ 10 กว่าปี ไม่เคยแบ่งผลประโยชน์ให้บริษัทศรีราชาทุน จำกัด และยังอ้างว่าบริษัทศรีราชาทุน จำกัด เป็นหนี้บริษัทธนอร์เนียว 500,000 บาท ให้ใช้ภายใน เวลา 1 เดือน เมื่อครบกำหนดแล้วจะถือว่าล้มละลายบริษัทศรีราชาทุน จำกัด ได้ให้พระวิศด- มนตรีเป็นทนายความฟ้องกลับ ว่าบริษัทธนอร์เนียวทำผิดสัญญาไม่ดำเนินการให้ครบสัมปทาน และสัญญาที่ตกลงไว้ บริษัทศรีราชาทุน จำกัด ขณะนี้จึงยื่นข้อเสนอมให้บริษัทธนอร์เนียวตัดสินใจ 2 ประการคือ ประการแรกขยายกิจการให้บริษัทธนอร์เนียวเป็นเงิน 2,700,000 บาท ประการที่สองคืนสัมปทานให้บริษัทศรีราชาทุน จำกัด โดยบริษัทศรีราชาทุน จำกัดจะให้ค่าตอบแทน 300,000 บาท ตกลงบริษัทธนอร์เนียวยอมคืนสัมปทานให้บริษัทศรีราชาทุน จำกัด

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16.2/83 รายงานของเฮช คับลิวฮอลล์ ผู้แทนบริษัทธนอร์เนียว ตุลาคม ร.ศ. 128

² 1 คัน เท่ากับ 50 คิวบิกฟุต

³ เอกสารเดิม

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.33/6

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ. 5.1/1 สำเนากรมป่าไม้ พระยาพนผลา- ภัย ถึงอธิบดีกรมป่าไม้ ไปตรวจป่าไม้ศรีราชา 24 กันยายน 2469

บริษัทรีราชฯ จักจัดจำเป็นต้องผ่อนใช้หนี้เงิน 300,000 บาท ภายในเวลา 5 ปี
ถ้าภายใน 5 ปี ชำระหนี้ไม่ครบ สัมปทานจะกลับคืนเป็นของบริษัทธนอร์เนียว¹ ตลอด
บริษัทธนอร์เนียวคืนสัมปทานให้ในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
จำเป็นต้องเป็นผู้จัดการเองอีกครั้งหนึ่ง

การดำเนินงานครั้งที่สาม

จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี รับทอดกิจการมาจากบริษัทธนอร์เนียว
เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465 ปรากฏว่าเครื่องจักรต่าง ๆ สึกหรอ นกพร่อง เฉลี่ย
เฉลี่ยไม่ออกจากป่าไถวันละ 40 ตันเท่านั้น เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจำเป็นต้องปรับปรุงกิจการ
อีกครั้งหนึ่ง เช่นซื้อรถบรรทุกขุด 200 คัน ต่อทางรถไฟ ซื้อรถไฟและอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก
โรงเลื่อยใหม่ปรับปรุงแล้วสามารถเลื่อยไม้ไถวันละ 100 ตันเศษ ไม้ที่โค่นเพิ่มขึ้นทุกปี
พ.ศ. 2466 ไม้ที่โค่นคิดเป็นเนื้อไม้ 1,008,376.3 คิวบิกฟุต พ.ศ. 2467 เพิ่มขึ้นเป็น
1,072,651 คิวบิกฟุต และ พ.ศ. 2468 เพิ่มขึ้นจำนวน 1,116,403 คิวบิกฟุต²
คิดเป็นเงินกำไรระหว่าง พ.ศ. 2468 - 2469 มีกำไร 496,800 บาทเศษ และมีกำไร
ตลอดมา³ แต่การลงทุนสูงมากและต้องเพิ่มทุนตลอดเวลา ต้องกู้เงินมาลงทุนเพิ่มขึ้น
จนในที่สุดไม่มีที่กั้นทรัพย์สมบัติจะประกันได้ ต้องใช้ทุนประกันการกู้ยืมเงิน จนกระทั่ง
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเหลือเพียง 3,000 ทุน⁴ ทุนที่หมดมากที่สุดขณะนั้นได้แก่สมเด็จ
กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิจิตรและพระชายามี 3,480 ทุน คิดเป็นเงิน 240,000 บาท⁵

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.33/6 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบทูลสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิจิตร 26 ตุลาคม 2470

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กษ. 5.1/1 รายงานตรวจไม้บริษัทรีราชฯ จักจัด

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.33/6 30 มีนาคม พ.ศ. 2469

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.33/6 26 ตุลาคม พ.ศ. 2470

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 20/68 ฎีกาเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
เรื่องบริษัทรีราชฯ เกี่ยวกับการมพระสวัสดิ์วัฒนวิจิตร 27 มีนาคม - 5 เมษายน 2470

สมเด็จพระเจ้าสุริยวงษ์มฤตตามกฎหมายว่ามีทุนใหญ่ จึงเข้าไปมีอิทธิพลในบริษัทเช่นในเรื่องการแต่งตั้งกรรมการ และเรื่องอื่น ๆ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเกรงว่าผู้ไม่รู้งานถ้าเข้ามาบริหารจะทำให้บริษัทล้มละลาย จึงฟ้องกรมพระสวัสดิศุภมฤต ผลการตัดสินเรื่องวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2471 ปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าสุริยวงษ์มฤต แพ้คดีเนื่องจากเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นนายกกรรมการจึงมีสิทธิมากกว่า อย่างไรก็ตามการลงทุนใช้เครื่องจักรอันทันสมัย ใช้เครื่องทุนแรงล้ำยุคในสมัยนั้น แม้ว่าเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะมีความอุตสาหะพากเพียรพยายามจนถึงที่สุด แต่ก็ไม่สามารถใช้หนี้เงินกู้พระคลังข้างที่ได้อีกเมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรมในปี พ.ศ. 2474 แล้ว พระคลังข้างที่จึงเข้าดำเนินงานแทนภาคใต้รับสั่งของสมเด็จพระเจ้าสุริยวงษ์มฤตในฐานะผู้อำนวยการพระคลังข้างที่ โดยมอบให้นายหลุย คีรีวัตเข้าดำเนินงานต่อไป

จากการดำเนินงานของบริษัทศรีราชูปถัมภ์ จำกัด จะเห็นได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรอาจะวิเคราะห์ถึงปัญหา และอุปสรรคที่ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานกิจการใดดังต่อไปนี้คือ

1. เงินทุน เงินทุนถือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญประการหนึ่ง การดำเนินธุรกิจใด ๆ หากปราศจากเงินทุนเพียงพอแล้ว การดำเนินงานก็ยากที่จะบรรลุผลสำเร็จได้ โดยเฉพาะธุรกิจการทำป่าไม้ เงินทุนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของธุรกิจดังกล่าวนี้ต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมาก เพื่อใช้จ่ายในด้านการขอสัมปทานเข้าป่าไม้ เพื่อซื้ออุปกรณ์การผลิต เช่น เครื่องตัดฟันไม้ เครื่องทุนแรงในด้านการชักลากไม้ เครื่องแปรรูปไม้ ฯลฯ นอกจากนี้แล้วยังใช้จ่ายทางด้านค่าขนส่งไม้จากบริเวณป่ามายังโรงงาน และค่าจ้างแรงงานอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นการยากที่จะดำเนินธุรกิจตามลำพัง จำเป็นอยู่เองที่จะต้องดำเนินการในรูปของบริษัทซึ่งอาศัยการเรียกระดมทุนจากหุ้นส่วนจำนวนมากเพื่อสนับสนุนกิจการให้ดำเนินต่อไป อย่างไรก็ตามปรากฏว่าการดำเนินงานธุรกิจป่าไม้ศรีราชูปถัมภ์ จำกัด ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีในระยะแรกเริ่ม อาศัยการลงทุนตามลำพังเฉพาะของตนเอง แต่ปรากฏว่าการลงทุนทำป่าไม้กระยาเลยต้องใช้ทุนมากกว่าการทำป่าไม้สักทางเหนือ ซึ่งลง

¹บริษัทศรีราชูปถัมภ์ จำกัด, กฎหมายแพ่งและสารคดีบริษัทศรีมหาราชา จำกัด, หน้า 178

แรงลากขุดเท่ากันแต่รากลานน้อยกว่ากันถึง 1 เท่า ทำให้ไม้ไผ่ผลกว่าไรเท่าที่คาดหวัง
นอกจากนี้เครื่องจักรที่เข้ามาในระยะแรกมีขนาดเล็ก ข้าราชการเลืยหาซื้อของลงทุนซื้อใหม่
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไม่สามารถลงทุนตามล...ังได้ เพื่อพยุงฐานะของบริษัทเจ้าพระยา-
สุรศักดิ์มนตรีได้ขอรองให้ บริษัทกิมเฮงหลีเข้ามาถือหุ้นส่วนร่วมด้วย ปัญหาสำคัญในเรื่อง
เงินทุนเกินเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้ได้แก่การคาดการณ์ในการลงทุนผิด ขาดความละเอียด
รอบคอบในการประมาณทุนที่จะลงก็มีผลทำให้ต้นทุนสูง ทั้งที่กรมขุนสุรพาศาสตร์และกรมการ-
พาณิชย์พัฒน์กล่าวถึงการลงทุนของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีว่า

".....เรื่องนี้น่ากลัวความกึกของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะไม่พอ....

ถ้าขอพระบรมราชานุญาตจัดตั้งโรงเลื่อยถว้ยเครื่องจักรแล้ว ก็จะเป็นเศรษฐกิจเดียว
และการที่คิดนั้นหาได้ประมาณลงไปให้ชัดโดยแน่ที่จะต้องลงทุนอย่างใดเท่าใดจึงจะได้ผล
ให้เป็นการแน่ชัดไป ลงทุนทำไปครึ่งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีหมดทุนแล้ว จึงโทษว่าหลวง
อุตรภักดิ์.....ครั้นภายหลังไม่ลงไม้ไผ่ทางห้วย ต้องสร้างทางรถไฟขนาดสายปากน้ำ
ขึ้นไปลากไม้ลงมาก็ยิ่งเปลืองทุนมากขึ้น ครั้นได้ไม้ลงมาเลื่อยโรงเลื่อยก็เลื่อยไม่พอที่จะ
เป็นกำไรได้.....การที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี พระยามหินสรวงที่จัดการไปแล้วดูเป็นการ
สุรุ่ยสุร่าย ไม่เข้าใจทางพ่อค้า ไม่ได้กะงบประมาณในทางพ่อค้า ทุนที่ลงไปและผลที่ได้จึง
ไม่เพียงพอ เป็นแต่คิดตามทุนไปทุกคราว"¹

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคาดการณ์ในการลงทุนผิด มีส่วนต่อการดำเนิน
ธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ไม่เพียงแต่มีผลถึงกำไรที่คาดหวังจะได้น้อยลง
ไปยังมีผลให้ธุรกิจต้องหยุดชะงักชั่วคราว ในที่สุดทำให้ขาดทุนและเพื่อพยุงฐานะของบริษัท
ต่อไป จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอรองให้บริษัทบอร์เนียวเข้าร่วมทุนด้วย อย่างไรก็ตามไม่
อาจพยุงฐานะได้ต่อไป ต้องใช้วิธีกู้เงินจากพระคลังข้างที่จนกระทั่งปี พ.ศ. 2474
จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ไม่สามารถไต่หนี้เงินกู้ให้แก่พระคลังข้างที่ได้ และหลังจาก
จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีถึงแก่กรรมกิจการบริษัทศรีราชำทุน จำกัด ก็ถูกโอนไป
เป็นของพระคลังข้างที่ในเวลานั้นเอง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/83

2. การจัดการ การดำเนินงานกิจการธุรกิจ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจที่ต้องอาศัยการทำงานอย่างมีระบบ นับตั้งแต่การสำรวจหาข้อมูลเพื่อประกอบ การวางแผนโครงการวางแผนงานเป็นลำดับขั้นตอน การประเมินค่าใช้จ่ายด้านต่าง ๆ ทั้งแต่ ระยะแรกเริ่มและการดำเนินงานของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีในธุรกิจป่าไม้ศรีราชา เป็นการดำเนินงานที่ไม่มีระบบ นับตั้งแต่แรกเริ่มขอสัมปทานป่าไม้ซึ่งเป็นการตัดสินใจลงมือ ดำเนินการโดยอาศัยประสบการณ์อย่างผิวเผินในขณะที่เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การ ขาดข้อมูลที่ใดไม่เพียงพอ ทำให้เกิดข้อบกพร่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำนวณเรื่องเงินลงทุนผิดพลาด เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติไม้กระยาเลยของลงไม้มากกว่าการทำไม้สัก ผลกำไรจึงไม่คุ้มทุน ขาดการวางแผนระยะยาว เช่น ส่งเครื่องจักรและรางรถไฟขนาดเล็กเกินไปต้องสั่งซื้อใหม่ ไม่ติดตามงานของผู้ช่วยคือมีสเตอร์ธนาทีย่างใกล้ชิด ก่อให้เกิดการฉ้อโกง เมื่อมีสเตอร์ธนาทิดี ถึงแก่กรรม เมื่อชาตกคนแนะนำจึงหยุดกิจการชั่วคราวยังผลให้การทำงานไม่ต่อเนื่องเกิดการ สูญเปล่าทางเศรษฐกิจ และเริ่มลงมือทำอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2443 โดยชวนบริษัท กิมเฮงหลี่มาลงทุน แต่กิมเฮงหลี่เปรียบบริษัทกิมเฮงหลี่จนขาดทุน ต้องโอนกิจการให้บริษัทบอร์เนียว รับเป็นผู้จัดการแทนต่อไป เมื่อบริษัทบอร์เนียวถอนทุนคืน กิจการบริษัทศรีราชาก็ทรุดลงถึง ขั้นเกือบล้มละลายต้องขายหุ้นให้แบงก์พระสวัสดิ์วัฒนวิจิตรจนในที่สุดต้องโอนกิจการให้ พระคลังข้างที่ ทั้งจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของบริษัทศรีราชาขาดการวางแผนงานไม่ปฏิบัติตาม ขอบบังคับที่วางไว้ว่าจะต้องมีการรายงานการตรวจบัญชี มีการประชุมใหญ่อย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง การละเลยไม่ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ เป็นสาเหตุให้เสียเปรียบบริษัทบอร์เนียว อันมีผลสะท้อนให้ฐานะของบริษัททรุดลงเป็นต้น

3. การตลาด กิจการป่าไม้ไทยส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของบริษัทต่างชาติเป็น

ส่วนใหญ่ จากสถิติ พ.ศ. 2469 พบว่าบริษัทต่างชาติเข้าจดทะเบียนได้ถึง 84.50% คนไทย 12.50% ราษฎรรายย่อย 2% รัฐบาล 1% ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากบริษัทต่างชาติมีทุนในการ ประกอบการสูง มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพและนอกจากนี้ยังสามารถหาตลาดได้ดีกว่า ซึ่งชาวตะวันตกได้รับอิทธิพลจากเมืองแม่ในทวีปยุโรป แผลขยายควบคุมประเทศในเอเชีย เป็นส่วนใหญ่ ทำให้บริษัทต่างชาติชาวยุโรปสามารถหาแหล่งตลาดที่แน่นอนในการระบายสินค้า ขณะเดียวกันกับที่แทนประเทศเหล่านี้กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญของบริษัท ต่างชาติ ของยุโรป

อีกด้วย จึงเป็นการยากที่กิจการป่าไม้ของไทยจะทำการแข่งขันกับบริษัทต่างชาติได้ ดังนั้น ปัญหาเรื่องตลาดจึงเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีประสบเช่นเดียวกับบริษัทคนไทยอื่น ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระกรุณาช่วยเหลือจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี โดยให้มิสเตอร์เฮฟวีกะเยซี่ ผู้จัดการโรงเลื่อยกลาซีและโรงเลื่อยเอเซียติกหามานถึง 25 ปี จนคุ้นเคยกับห้างขายไม้ในยุโรป จีน อินเดีย ให้มาช่วยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจัดการส่งตัวอย่างไม้ของป่าศรีราชาไปต่างประเทศเพื่อหาตลาดให้กว้างขึ้นแต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงมอบให้บริษัทบอร์เนียวเป็นผู้จัดการแทน นอกจากปัญหาตลาดต่างประเทศแล้ว ยังประสบปัญหาตลาดในประเทศด้วย นั่นคือไม่ลึงคโปร้เข้ามาขายแข่งขันและ ไม่ลึงคโปร้ราคาถูกกว่าซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุปถัมภ์ ให้ใช้ไม้ในราชการ จากบริษัทศรีราชาเดิม ไม่ลึงคโปร้และนอกจากนี้ยังโฆษณาทำให้ประชาชนรู้จักไม้ศรีราชามากขึ้น ทำให้หาตลาดได้

4. อิทธิพลทางการเมือง นอกจากชาวตะวันตกจะมีประสบการณ์ความชำนาญมากกว่าไทยแล้ว ชาวตะวันตกยังใช้อิทธิพลทางการเมืองบีบบังคับ และเอาเปรียบคนไทย โดยเฉพาะที่บริษัทป่าไม้ยังใช้อิทธิพลติดต่อกับทูตและกงสุล ขาดเกี่ยวกับคนไทยกับรัฐบาลไทย¹ เช่น มิสเตอร์เกรฟวิล ราชทูตอังกฤษเขาเผ่าสมเด็จพระยาจักรีราชานุภาพ เพื่อให้พิจารณาการก่อสร้างป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาใหม่ โดยกล่าวว่าผู้อำนวยการของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาที่อังกฤษไม่พอใจคำตอบของไทย พร้อมทั้งว่าจะลำบากถ้าไม่พิจารณาใหม่² นอกจากนี้เจ้ากรมป่าไม้ ปลัดกรม เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในกรมป่าไม้ของไทยเป็นผู้ที่รัฐบาลไทยเชื่อถือมาจากบริษัททำการป่าไม้ในเขตสหภาพเป็นชาวตะวันตก เมื่อ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.8/8 บันทึกความเห็นเรื่องระเบียบการอนุญาตป่าไม้ 7 - 13 พฤศจิกายน 2469

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/19 จดการแก้ไขเรื่องสัญญาป่าไม้ ที่ขัดข้องกับบริษัทต่าง ๆ และเจ้านายเมืองลาวเรียกเงินค่าบริษัท 3 สิงหาคม ร.ศ. 118

เป็นชนชาติเดียวกันย่อมเห็นแก่ประโยชน์ของบริษัทมากกว่าผลประโยชน์ของไทย¹
บริษัทจะวันทาจจะรู้เห็นเป็นใจกับกรมป่าไม้ให้เลือกป่าไม้ไคก่อนการขอเปิดอภัพิตใหม่
การตรวจวัดไม้ก็จัดทำให้อ่อน เฒ่าแต่รัฐบาลไทยก็โอนมอบบังคับในเรื่องนี้ด้วย เช่น ในปี
พ.ศ. 2467 รัฐบาลยืมป่าไม้แม่แจ่มคืนจากเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าเมืองเชียงใหม่
ซึ่งเป็นหนี้รัฐบาลตามกำหนด² รัฐบาลจึงยืมคืนให้กรมป่าไม้จัดทำป่านี้เอง รัฐบาลทำได้
กำไรดีเนื่องจากป่าไม้แม่แจ่มเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ การชักลากไม้ง่ายสะดวกกว่าป่าอื่น แต่
รัฐบาลไทยต้องสละให้บริษัทอีสเอเซียติคทำเหมเพราะอิทธิพลชาวตะวันตกที่เข้าข้างชาติ
ของตน³ ใญ่หาอิทธิพลทางการเมืองจึงยอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่ปรึกษาเสนาบดี
เกี่ยวกับนายทุนชาวไท่คนอื่น ๆ ด้วย⁴ เช่นในขณะนั้นบริษัทศิริราชขอตัดไม้ขนาดโต 2
กำตามสัมปทานครั้งจรด แต่กรมป่าไม้ให้ตัดไม้โต 13 กำขึ้นไป เมื่อบริษัทศิริราชโอนกิจการ

¹ พงศกนิยายเหตุแห่งชาติ สบ. 001/12 รายงานการตรวจราชการนครราชสีมาตอนล และมณฑล
พายัพ พ.ศ. 2458 พงศกนิยายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16/10

² พงศกนิยายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.8/1 บันทึกเรื่องป่าไม้แม่คำ และป่าไม้เมืองลองกับป่าไม้
แม่สะลัก 13 สิงหาคม ถึง 12 มิถุนายน ร.ศ. 128

³ พงศกนิยายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.42/9 ฝรั่งเศสขอทำป่าไม้ พ.ศ. 2467

⁴ กรณีที่เห็นว่าบริษัทต่างชาติได้เปรียบอีกคือ บริษัทกิมเซ่งหลีแสดงให้เห็นถึงความลำเอียง
ของกรมป่าไม้บริษัทกิมเซ่งหลีขอสัมปทานทำป่าไม้แห่งหนึ่งได้รับอนุญาตและตัดฟันเรียบร้อยแล้ว
แล้วเจ้าพนักงานไม่ยอมให้ไม้เหล่านี้ โดยอ้างว่าเป็นไม้ระกบเขตรักษาเขตกลับไปยกให้บริษัท
บอมเบย์เบอร์มา และในการตัดป่าไม้เมืองลองก็เช่นกันบริษัทกิมเซ่งหลีเสียค่าคดและตัดรา
หมกแล้ว แต่ไม้ของห้างบอมเบย์เบอร์มาพนักงานละเว้นไม่ตัดตรา; พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชหัตถเลขาภาควิชา 4, หน้า 119; พงศกนิยายเหตุแห่งชาติ
เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16/10

ให้บริษัทยักษ์เนียว ในปีนั้นกรมป่าไม้อนุญาตให้ตัดไม้ได้ 10 ก้าวขึ้นไป¹ ปัญหาอิทธิพลทางการเมืองจึงเป็นปัญหาหนึ่งในหลาย ๆ ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อกิจการธุรกิจป่าไม้ ศิริราชาของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

5. บุคลิกลักษณะส่วนตัว กิจการธุรกิจใด ๆ ก็ตาม ผู้บริหารไม่ใช่แค่เพียงบุคคลที่รอบรู้รายละเอียดของธุรกิจเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีทั้งกับผู้บังคับบัญชา และบุคคลทั่วไป จึงจะทำให้กิจการดำเนินไปทั่วถึง จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเมื่อดูจะรอบรู้และประสพการณ์ทางเศรษฐกิจมาบ้างก็ตาม แต่ชีวิตการรับราชการของท่านเริ่มมาจากการเป็นทหารและเป็นผู้บังคับบัญชาเป็นเวลายาวนานกว่าชีวิตการรับราชการพลเรือน อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านติดนิสัยทหาร คือการออกคำสั่ง การเด็ดขาด และใจร้อน ซึ่งไม่เหมาะกับนักธุรกิจที่ต้องใจเย็น สุขุม ละเอียดยรอบคอบ มีความสัมพันธ์กับคนทุกระดับ ซึ่งจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขาดคุณสมบัติในข้อนี้ นับตั้งแต่สมัยรับราชการท่านมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับคนทุกระดับ เช่นกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเสนาบดีกรมวัง กับพระยานรรัตหรือกับพระยาประสิทธิ์บริบาลผู้บังคับบัญชา และเมื่อท่านประกอบกิจการธุรกิจท่านก็มีปัญหากับผู้ร่วมงาน คือ พระยานกัณทลัญจการของบริษัทกัมเข่งหลี กับสมเด็จพระกรมพระยาสวัสดิ์วัฒนวิจิตรซึ่งภายหลังเป็นหุ้นส่วนใหญ่ของบริษัทศิริราชาทำให้การดำเนินงานไม่ราบรื่น ต้องฟ้องร้อง หรือกับชาวบ้านที่ศิริราชาซึ่งไม่ยอมรับจ้างตัดต้นไม้ให้ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีต้องไปจ้างแรงงานมาจากอุบลราชธานี นับเป็นการเพิ่มภาระรายจ่าย จึงเห็นได้ว่าบุคลิกลักษณะส่วนตัวของผู้บริหารเป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่งสำหรับการเป็นนักธุรกิจ

จากการวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคการลงทุนในธุรกิจป่าไม้ศิริราชาของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี พบว่าการดำเนินงานของท่านมีปัญหาและอุปสรรคด้านเงินทุน การขาดความรู้ที่แท้จริง ขาดประสบการณ์ ตลอดจนปัญหาด้านการตลาด รวมทั้งบุคลิกลักษณะส่วนตัว สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการลงทุนของท่านด้วย

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 2.33/6 สำเนาฎีกาเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กราบทูลพระเจ้านรเมศวร์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 30 มีนาคม พ.ศ. 2469

3. เปรียบเทียบการลงทุนของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กับการดำเนินธุรกิจต่าง ๆ ของนายทุนไทย

จากการศึกษากรณีเฉพาะของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ทำให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการดำเนินธุรกิจ ปัญหาที่กล่าวไม่เพียงแต่เกิดขึ้นเฉพาะกรณีของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ในกิจการป่าไม้เท่านั้น การลงทุนธุรกิจของนายทุนไทยอื่น ๆ ก็ประสบปัญหาและอุปสรรคเช่นกัน ในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาการลงทุนธุรกิจต่าง ๆ ของนายทุนไทย สำหรับกรณีตัวอย่างธุรกิจที่นำมาศึกษาเชื่อว่าไม่ใช่กิจการที่ดำเนินธุรกิจป่าไม้ แต่ก็อาจจะประเมินให้เห็นขอบเขตรอง ข้อดี ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เปรียบเทียบกับการดำเนินธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เพื่อทราบคล้ายกันหรือต่างกันอย่างไร อันจะเป็นการนำไปสู่การสำรวจหาเหตุผลและข้อสรุปของลักษณะการลงทุนของคนไทย

บริษัทปูนซิเมนต์ไทย

ผู้ริเริ่มจัดตั้งบริษัทปูนซิเมนต์ไทย คือ เจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเสนาบดีที่ใกล้ชิด และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 มาก บริษัทนี้ใช้เงินลงทุนในการจัดตั้งระยะแรกเป็นเงินประมาณ 1,000,000 บาท แบ่งเป็น 10,000 หุ้น หุ้นละ 100 บาท หุ้นที่ไม่ต้องออกเงินฟรีหรือหุ้นลม 200,000 บาท หรือ 2,000 หุ้น หุ้นลมนี้ไว้คอบนถนนเป็นรางวัลแถมให้สเตอร์กอลโล วิศวกรผู้ตรวจและทดลองปูนซิเมนต์ 250 หุ้น หรือ 2.50 เปอร์เซ็นต์ เหลือหุ้นลมอีก 1,750 หุ้น ไว้แบ่งให้หัวหน้างานฝ่ายต่าง ๆ เงินลงทุนที่สำคัญคือ เงินลงทุนจากพระคลังข้างที่รวมถือหุ้น บริษัทปูนซิเมนต์ไทย 50 เปอร์เซ็นต์ จัดตั้งเป็นบริษัทสำเร็จในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2456 แบ่งเงินลงทุนเป็น 5 งวด 2 ปี คือ¹

¹นอกจกทนายเพ็ญเผ่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.ล. 20/13 บริษัทปูนซิเมนต์ไทยมีเงินลงทุนพระคลังข้างที่ มีดูนายน พ.ศ. 2456; สถานที่ตั้งบริษัทอยู่ที่บางซื่อ โดยซื้อที่ดินจากบุตรจีน ล่าช้าราคา 12,000 บาท เป็นที่ที่เหมาะสมที่สุด และโรงทำซิเมนต์ขอพระราชทานที่ดินที่ช่องแคบ และให้กรมรถไฟทำทางเข้าไปจนถึงโรงซิเมนต์

ครั้งที่ 1 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2456 เรียกเงินจากหุ้น 15 เปอร์เซ็นต์

ครั้งที่ 2 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2456 เรียกเงินจากหุ้น 15 เปอร์เซ็นต์

ครั้งที่ 3 เดือนมกราคม พ.ศ. 2456 เรียกเงินจากหุ้น 20 เปอร์เซ็นต์

ครั้งที่ 4 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2457 เรียกเงินจากหุ้น 20 เปอร์เซ็นต์

ครั้งที่ 5 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2457 เรียกเงินจากหุ้น 20 เปอร์เซ็นต์

การจัดการบริหารงาน เจ้าพระยาธรรมราชปรีชาภักดิ์พระยาอรรดการประสิทธิ์
ผู้ชำนาญในการจัดตั้งบริษัท ตกลงไหมส์เตอร์กคู้จัดการบริษัทไฟฟ้าผู้ชำนาญงานด้านการค้า
ชายมาเป็นผู้จัดการและยอมให้ชาวตะวันตกถือหุ้น 1 ใน 4 หรือ 250,000 บาท ทั้งนี้เพื่อ
ประโยชน์ในการค้าขายและติดต่อกับต่างประเทศ ตลอดจนวิธีการและประสบการณ์ซึ่งชาว
ต่างประเทศชำนาญกว่า ด้วยวิธีการจัดการบริหารงานที่รอบคอบ การมีผู้ชำนาญงานเป็น
ผู้จัดการ ตลอดจนเงินทุนที่มั่นคงทำให้กิจการดีขึ้นเรื่อย ๆ จนผลิตไม่ทันตลาด ต้องสั่งซื้อ
ซิเมนต์จากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายคณะกรรมการจึงตกลงให้ขยายโรงงานและสิ่งเครื่อง
จักรเพิ่มเติม เพื่อให้การทำงานซิเมนต์มีจำนวนผลิตสูงขึ้นพอใช้ในประเทศและส่งจำหน่าย
ต่างประเทศได้

ทุนในการขยายงานครั้งที่ 2 นี้ ใช้จากเงินกำไรของบริษัทรวมทั้งออกหุ้น
ใหม่ด้วยวิธีดังนี้คือ ทุนในบริษัทที่มีอยู่ในขณะนั้น ทุนละ 100 บาท มีจำนวน 15,000 หุ้น
ออกหุ้นใหม่มีจำนวน 15,000 หุ้น รวม 30,000 หุ้น แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก 7,500 หุ้น
เอาเงินกำไรที่เก็บสำรองไว้ซื้อให้ผู้ถือหุ้นเก่าอีก 7,500 หุ้น ที่เหลือจำหน่ายภายนอกแต่
ให้โอกาสผู้ถือหุ้นเก่ามีสิทธิในการซื้อก่อน ปรากฏว่าการทำงานของบริษัทนั้นคงมาก มีผลงาน
จากเงินกำไรจำนวนมาก ทำให้มีผู้ต้องการซื้อหุ้นมาก คณะกรรมการของบริษัทเห็น จงผู้
เป็นเจ้าหน้าที่เลขทำงานให้บริษัทจึงเฉลี่ยหุ้นจากหุ้นรายใหญ่ร้อยละ 10 มาให้ผู้ถือหุ้นข้าง
โศก แต่เฉลี่ยจากพระคลังข้างที่ 375 หุ้น พระคลังข้างที่เฉลี่ยหุ้นในการลงทุนครั้งที่ 2
3,375 หุ้น เป็นเงินลงทุนครั้งนี้ 337,500 บาท เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2471 มีสเตอร์กอลโล วิศวกรผู้ชำนาญงานเครื่องจักร และการก่อสร้างเกี่ยวกับปูนซิเมนต์ของบริษัทไคลาออกและเดินทางกลับประเทศ ประกอบ กับเป็นระยะเวลาเดียวกับที่บริษัทกำลังขยายเครื่องปูนซิเมนต์ให้ใหญ่ขึ้น วิศวกรของ พระคลังข้างที่เมื่ออยู่ชำนาญงานโรงสีข้าวและการก่อสร้างธรรมดา มีสเตอร์กรุทนายกรรมการ บริษัทเสนอให้มิสเตอร์เอช.ซี. ซาเรีย (Mr. H. Zacharia) ข้าราชการ ในกรมรถไฟหลวง ผู้ชำนาญงานเครื่องจักรปูนซิเมนต์โดยเฉพาะมาเป็นกรรมการแทน แต่เป็น การที่พระราชาธิบดีพระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471 ห้ามข้าราชการพลเรือนมี ส่วนในทางหุ้นส่วนหรือบริษัทใด ๆ มีสเตอร์กรุทจึงเสนอให้พระคลังข้างที่รับซาเรียเป็นวิศวกร ที่ปรึกษาข้างทั่วไป เป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์ (Honorary Position) ไม่มีเงินเดือน โดยตำแหน่งนี้ให้เป็นผู้แทนกรมพระคลังข้างที่ในฐานะที่เกี่ยวข้องมีผลประโยชน์ในบริษัทปูนซิเมนต์ ไทยเป็นกรรมการนอกชุดของบริษัท ขอขมกรมรถไฟในเวลาราชการ เพื่อผลประโยชน์ของ บ้านเมืองและเห็นแก่พระคลังข้างที่ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีสเตอร์ซาเรีย เป็นที่ปรึกษาได้

จากการดำเนินงานของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จะเห็นได้ว่าสามารถดำเนินการ ได้รับผลสำเร็จกิจการมั่นคงขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากมีทุนที่มั่นคงคือพระคลังข้างที่ร่วม ลงทุนซื้อหุ้นครั้งแรกถึง 50 เปอร์เซ็นต์ และครั้งที่ 2 ก็ลงทุนมากเช่นกัน นอกจากนี้ยังมาจาก มีการจัดการบริหารที่ดี ทรัพยากรเลือกผู้ชำนาญงานการค้ำคือ มีสเตอร์กรุทมาเป็นผู้จัดการ มีผู้ชำนาญงานเฉพาะด้านเช่น วิศวกรผู้ชำนาญงานงานด้านเครื่องจักรปูนซิเมนต์คือเมสเตอร์กอลโล ทุนต่อมาที่หาเมสเตอร์กอลโล คือ มีสเตอร์ซาเรียซึ่งเป็นคณะกรรมการในตำแหน่ง กิตติมศักดิ์ ซึ่งถ้าไม่ใช่ความกรุณาจากพระคลังข้างที่ซึ่งมีหุ้นส่วนด้วยก็คงไม่สามารถดึงตัวมีสเตอร์ ซาเรียมาจากกรมรถไฟในเวลาออกราชการได้สำเร็จ การที่พระคลังข้างที่ร่วมลงทุน ทุนนอกจากทำให้ฐานะการเงินมั่นคงแล้วยังนำมาซึ่งสิทธิพิเศษทั้งหลายด้วย การลงทุนใน ลักษณะนี้อาจเรียกว่า นายทุนข้าราชการ

นายทุนข้าราชการในกรณีคือ เจ้าพระยาธรรมราชเป็นข้าราชการและลงทุนธุรกิจด้วย และยัง มีการอิงระบบราชการ คือการขอขมตัวมีสเตอร์ซาเรีย ข้าราชการกรมรถไฟมาเป็น ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ ของพระคลังข้างที่และเป็นผู้แทนของพระคลังข้างที่ในบริษัทปูนซิเมนต์ไทย

บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม

บริษัทพาณิชย์นาวีสยามตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2460¹ เป็นบริษัทในพระบรมราชูปถัมภ์ เพราะรัฐบาลเห็นว่าการเดินเรือของไทยในเวลานั้นอยู่ในมือต่างชาติเข้าควบคุมเป็นไทยแต่ชื่อ เช่น เรือกลไฟชื่อ "มหาวิชราวุธ" ของบริษัทอีสเอเซียติก เป็นต้น² เมื่อบริษัทนี้ตั้งขึ้น รัฐบาลจึงสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเห็นว่า ราชนาวีสยามควรซื้อเรือขึ้น 2,500 ทูน เป็นเงิน 250,000 บาท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาต ทูนส่วนที่สำคัญได้แก่ พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี ชื่อทูน 13,000 ทูน เป็นเงิน 130,000 บาท พระยาบริบูรณ์โกษากร 13,000 ทูน ม.ร.ว.สุภาพรณ 600 ทูน พระยารรณการประสิทธิ์ 600 ทูน พระมนต์พจนกิจ 600 ทูน และหลวงภักดีผลพาณิชย์ 600 ทูน บริษัทพาณิชย์นาวีสยามจึงเป็นบริษัทที่ถือหุ้นเป็นของคนไทย ทำการค้าขายโดยใช้นายทหารเรือเป็นนายเรือพนักงานเป็นคนไทย และให้เรือเดินทะเลนี้ เป็นกองหนุนของราชนาวีไทยด้วย³ ในฐานะที่เป็นบริษัทในพระบรมราชูปถัมภ์ทำให้ได้รับความอนุเคราะห์จากรัฐบาลเป็นอย่างมาก เช่น กระทรวงยุติธรรมโอนมอบเรือที่รับจากเรือเชลยเยอรมันของบริษัทรอร์ท เยอรมันลอยด์⁴ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นไทย เช่น เรือสามเสน เรือเตลี เรือจันทบูรณ์ เป็นต้น⁵

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 รล. 20/22 เรื่องบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม 27 กรกฎาคม 2460 ถึง 8 ธันวาคม 2469

² เอก วิสฤต, การเดินเรือพาณิชย์ในประเทศไทย (ม.ป.ท.) พิมพ์เป็นที่ระลึกในการ ฉายาปณิกกิจ นายโปศราภัยพาณิชย์ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม, 27 มิถุนายน 2493, หน้า 39

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ. 00120 บริษัทพาณิชย์นาวีสยามชาตุน การขายลมละลาย 26 - 31 สิงหาคม พ.ศ. 2463

⁴ เอก วิสฤต, การเดินเรือพาณิชย์ในประเทศไทย, หน้า 42

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 รล. 20/22

บริษัทที่มีพระยาโชฎิกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติทุกกะณะ) เป็นผู้จัดการ เริ่มดำเนินงานในโอกาสทอง คือ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เรือสินค้ากำลังขาดแคลนระวางจึงขึ้นสูงกว่าปกติ 10 เท่าตัว และได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนต่อมาเกิดภาวะผันผวน ข้าวแพง รัฐบาลห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ บริษัทไม่มีสินค้าบรรทุกออกไปขาย จึงในปี พ.ศ. 2463 แลวขาดทุนประมาณ 300,000 บาทเศษ และในปี พ.ศ. 2446 สินค้ามีมากขึ้นแต่ยังขาดทุน ซึ่งพระองค์เจ้ากิติยกรวรลักษณ์ นายกลสภาเผยแพร่วาติชนกกล่าวว่า เป็นเพราะการจัดการไม่ดี รวมทั้งสิ้นขาดทุนทั้งสิ้น 1,400,000 บาทเศษ เกิน 90% ของเงินทุน เหลือเงินทุนประมาณ 200,000 บาทเศษ ซึ่งไม่พอยกมาลงทุน การขาดทุนเกิน 90% ตามข้อบังคับของบริษัทกำหนดว่า ให้ขยายทุนใหม่หรือเลิกบริษัท² ซึ่งถ้าเลิกย่อมได้รับการทวงหนี้ว่าคนไทยทำการค้าไม่ เป็นเพราะเป็นบริษัทของรัฐบาล²

บริษัทพาณิชย์นาวีสยามจึงตกลงที่จะแก้ปัญหาด้วยการขยายทุนใหม่ 5,000 ทุน ทุนละ 100 บาท โดยให้พระคลังข้างที่ช่วย³ รวมทั้งแก้ไขระเบียบใหม่ให้เป็นบริษัท ขาขายอย่างแท้จริงจ้างผู้อำนวยการพิเศษ ในการเดินเรือมาตรวจสอบ มีนายเรือเป็น ชาวต่างชาติที่มีความรู้ความชำนาญพิเศษ มีคณะกรรมการเท่านั้นที่เป็นคนไทย เมื่อ กิจการมั่นคงแล้วจึงโอนเป็นของไทยทั้งหมด ซึ่งตกลงเลือกบริษัทบอร์เนียวมาเป็นผู้จั การและวางระเบียบใหม่ ระเบียบเดิมใช้คนไทยเดินเรือ เมื่อไม่มีสินค้าบรรทุกก็ให้ เข้าเรือ หรือรับจ้างทั่วไป แต่ไม่มีคนจ้างหรือเข้าเรือเพราะเห็นว่า นายเรือเป็น คนไทยขาดประสบการณ์และไม่เชื่อถือในความสามารถ⁴ การแก้ไขดังกล่าวทำให้กิจการ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 รล.20/22 เอกสารเดียวกัน

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ค. 1/57 ขออนุญาตซื้อทุนใหม่ของ บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สบ.001/20 บริษัทพาณิชย์นาวีสยามขาดทุนควรขายล้มละลาย

การดำเนินไปโดยตลอด

กล่าวโดยสรุป การดำเนินงานของบริษัทพาณิชย์นาวีสยามดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าพระคลังข้างที่ลงทุน 250,000 บาท เป็นทุนใหญ่ก็ตาม แต่ผู้จัดการเป็นคนไทย คือ พระยาโชฎิกกราชเศรษฐี ความชำนาญ ประสบการณ์ ความรู้ในการจัดการ ยังเป็นรองชาวตะวันตก แม้ว่าบริษัทนี้จะเริ่มดำเนินงานในโอกาสทอง คือ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เรือสินค้าขาดแคลนก็ดำเนินกิจการไปได้ชั่วคราวเท่านั้น ต่อมาขาดทุนมากกว่า 90% ของเงินทุนทั้งหมด ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากข้อบกพร่องในการจัดการด้วย คณะกรรมการจึงเห็นสมควรให้ขยายทุนใหม่ เป็นทุนของพระคลังข้างที่ 5,000 หุ้น เป็นเงิน 500,000 บาท ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่ปรึกษากับไทยปรับปรุงระเบียบของบริษัทใหม่ จำบริษัทบอร์เนียวซึ่งชำนาญงานการเดินเรือมาเป็นผู้จัดการ ทำให้บริษัทสามารถดำเนินงานต่อไปได้ แสดงให้เห็นว่าการจัดการ และ เงินทุน เป็นสิ่งสำคัญในการลงทุนธุรกิจซึ่งคนไทยยังบกพร่องในเรื่องนี้

บริษัทไฟฟ้าสยามคอปเรชั่น จำกัด

บริษัทไฟฟ้าสยามคอปเรชั่น จำกัด เกิดจากการรวมทุนระหว่างบริษัทรตรางไทยทุน จำกัด กับบริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัด ประกอบกิจการเกี่ยวกับการเดินรถโดยใช้กำลังไฟฟ้า จำหน่ายกระแสไฟฟ้าเครื่องอุปโภคต่าง ๆ ทุนส่วนจำนวน 2 ใน 3 เป็นทุนของชาวเยอรมันที่เหลือเป็นของไทย มีสเตอร์อ็กรุต เป็นผู้จัดการ มีกรรมการไม่น้อยกว่า 7 คน โศภะพระยาบริบูรณ์ราชสมบัติ (ม.ร.ว.มูล การากร ณ ออยุธยา) มีสเตอร์แอล บิสการ์ต มีสเตอร์เค เอ มุลเลอร์ เป็นต้น และพระคลังข้างที่เข้าทุนด้วยเป็นจำนวนเงิน 218,100 บาท ทุนทั้งหมดของบริษัทเป็นเงิน 22,563,200 บาท

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.12.1/2 พระคลังข้างที่ซื้อหุ้นบริษัท รตรางไทย; สาเหตุที่บริษัทรตรางไทยทุน จำกัด ไปรวมกับบริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัด เพราะมีหนี้มาก จึงขอเลิกกิจการไปรวมกับบริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัด; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.12.1/4 บริษัทรตรางไทยขอเลิกบริษัท 17 - 23 พฤษภาคม 2470

การมีทุนสูงมากเช่นนี้กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ได้แนะนำ
ให้ขอพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษประเภท (Royal Charter) ตามประมวล
กฎหมาย เชนและพาณิชย์มาตรา 1041 ได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษ ในปี พ.ศ.

2469 การทำงานของบริษัทไค้ดำไร 7 - 8 เปอร์เซนต์ต่อปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2471
มีรถยนต์โดยสารในกรุงเทพมหานครมากขึ้น ทำให้รายได้ของบริษัทลดลงบริษัทจึงขอสิทธิ
พิเศษบางอย่างจากรัฐบาลได้แก่ การขอให้รัฐบาลสั่งเลิกรถยนต์ไม่ให้เดินรถแข่งกับ
รถรางในบางสาย คือ สายเจริญกรุง, สายเขาวราช - สามเสน และสายจากสะพาน
นเรศวรผ่านสี่กั๊กเสาชิงช้า ถึงหัวลำโพง โดยมีข้อแลกเปลี่ยนตอบแทนรัฐบาลคือ เพิ่มค่า
เช่าทางเดินรถให้แก่รัฐบาล $7\frac{1}{2}$ เปอร์เซนต์ ของรายได้ทุกสายที่ยังไม่ได้นำค่าใช้จ่าย
ลดค่าโดยสารลงระยะละ 1 สตางค์ ลดค่าแรงไฟฟ้ายูนิคละ 2 สตางค์ ซึ่งรัฐบาล
ได้อนุญาตไปแล้วในบางสาย โดยเริ่มปฏิบัติตั้งแต่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2474 เป็นต้นไป²

นับว่าบริษัทไฟฟ้าสยามคอปอเรชั่น จำกัด เป็นบริษัทหนึ่งที่มีทุนมาก มีเงิน
ทุนถึง 22 ล้านบาทเศษ มีผู้จัดการและกรรมการส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่ชำนาญงาน
และมีประสบการณ์ สามารถแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้สำเร็จ เช่น การขาดทุนในปี
พ.ศ. 2471 ทั้งกล่าวแล้ว จึงสามารถดำเนินกิจการมาได้ โดยตลอดจนหมดสัมปทาน

¹ Charter หรือกฎบัตร หมายถึง ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตพิเศษ
โดยมากจะได้ concession (สัมปทาน) ก่อน เมื่อตั้งบริษัทเป็นบริษัทแล้วจึงจะได้
charter ; หอจกหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8 ฎีกากรมพระนรา-
ธิปพันธุพงศ์

² หอจกหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.12/6 ลดค่าแรงไฟฟ้า ค่าโดยสาร
รถรางและบริษัทจะเพิ่มเงินค่าเช่าเดินรถ ให้รัฐบาล 21 เมษายน - 18 กรกฎาคม
พ.ศ. 2471

ในวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2492 รัฐบาลได้อนุญาตให้การไฟฟ้ากรุงเทพ
สังกัดกรมโยธาเทศบาลกระทรวงมหาดไทยดำเนินงานต่อ

บริษัทรางพระพุทธรูป จำกัด

บริษัทรางพระพุทธรูป จำกัด ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2444² สมเด็จพระ
กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จัดตั้งบริษัทและขอ
สัมปทานแยกเส้นทางจากทางรถไฟหลวงสายลพบุรี ตั้งต้นกิโลเมตรที่ 27 ไปถึงลาน
พระบาทระยะทางยาว 475³ เส้น เป็นบริษัทที่ได้รับพระบรมราชานุญาตพิเศษ (Royal
Charter) เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2444⁴ ตั้งขึ้นด้วยทุน 479,000 บาท
เป็นเงินที่มาจากพระคลังข้างที่ 70,000 บาท พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนนครราชสีมา
10,000 บาท โดยบริษัทจะส่งดอกเบี้ย⁵ เปอร์เซนต์ต่อปี บริษัทนี้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์มีขอบพระรองตั้งขึ้นคือ

¹ปิยนาด ภูนาถ, การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว รายงานผลการวิจัยทุน วิจัยรัชกาลที่ ๖ ๖๖ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กันยายน 2518, หน้า 107 - 109

²หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8 ฎีกากรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
เกี่ยวกับบริการรางพระพุทธรูป พระราชทานยกหนี้และพระราชทานที่นาเป็นสิทธิ์
19 เมษายน 2469 - 16 มีนาคม 2472

³ปิยนาด ภูนาถ, การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว

⁴หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8

⁵หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.4/7 เรื่องจะฟ้องบริษัทรางพระพุทธรูป
ซึ่งทำผิดสัญญาหุ้นเป็นเชอร์ 22 พฤษภาคม 2455 - 13 สิงหาคม 2456

⁶หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.1/8

1. ทำการละเมิดกฎหมายตั้งแต่ พ.ศ. 2448 ไม่มีลงโทษเป็นราชนาม
ผู้ถือหุ้นไม่ยื่นบัญชีให้หุ้นส่วนทราบ

2. พ.ศ. 2452 เจาหน่าที่จากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติไปตรวจบัญชี
พบว่าบัญชีไม่มีระเบียบ บัญชีจะลงบัญชีเพียงครั้งเดียว การจ่ายเงินกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
จ่ายตามพระทัยเพียงผู้เดียว ผู้ถือหุ้นไม่ทราบ

3. พ.ศ. 2458 มีผู้ร้องเรียนกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ว่า ไม่มีการบัญชี
และมีการแสดงความไม่สุจริต เช่น ไม่มีการประชุมผู้ถือหุ้น ไม่มีการประชุมใหญ่ประจำปี

4. ไม่ใช้หนี้สินที่กู้มา

ดังนั้นจึงมีการพิจารณาความผิดของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2 ประการคือ
ประการแรก ต้องถอนประกาศพระราชทานอำนาจพิเศษ และประการที่สอง เป็นความผิด
ที่อาญาการสั่งฟ้องจะทำให้เสียพระบรมราชสกุล จึงให้กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
ปฏิบัติใหญ่ทองโดยเรียบร้อย ซึ่งรับว่าจะปฏิบัติให้เรียบร้อย ภายในปี พ.ศ. 2472
พระคลังข้างที่ตั้ง คณะกรรมการสำรวจหนี้สินของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เพื่อจะ
ไต่ถามไต่สวนหาใหญ่ทอง ไต่ถาม เจ้าพระยาอภัยราชา เจ้าพระยาธรรมยา และ
พระยาสุภกรณ กำหนดการใช้หนี้ดังนี้คือ

การใช้หนี้สมัยรัชกาลที่ 5 กู้มาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
70,000 บาท และกรมหลวงนครราชสีมา 10,000 บาท ใช้เป็นทุนในบริษัทไฟฟ้าสยาม
ทุนของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 680 ทุน เป็นจำนวนเงิน 106,760 บาท ใช้หนี้
แล้วเหลือเงิน 26,760 บาท ออกเบียดค้างตั้งแต่ พ.ศ. 2450 เป็นเงิน 105,000 บาท
พระราชทานยกหนี้ให้การใช้หนี้สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นเงิน 157,123 บาท ใช้ที่วัง
ที่ดิน 5 ตำบล เครื่องทองรูปพรรณดีราคา 100,260 บาท รวมกับเงินที่เหลือจากทุน
บริษัทไฟฟ้าสยาม 26,760 บาท รวมเป็นเงิน 127,000 บาท ยังไม่ครบหนี้ที่กู้มาซึ่ง
ขาดเงินอีก 20,419 บาท ให้ยืมทุนบริษัทธรากรพระพุทธบาท 204 ทุน เป็นประกัน ที่ดิน
ที่วังที่ใช้หนี้หนี้ให้ทำสัญญาขายฝากจะได้คืนก็ไม่ได้คิดดอกเบี้ย

เวลาล่วงเลยมาจนปี พ.ศ. 2472 กรมพระนคราธิประพันธ์พงศ์ ยังไม่ปฏิบัติตามที่กรมพระคลังข้างที่กำหนดไว้ ดังนั้นจึงมีพระราชดำริให้ดอนสิทธิ์การเดินรถไฟสายพระพุทธบาท ตั้งแต่วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2472¹

การขากู้เงินที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนคราธิประพันธ์พงศ์กล่าวว่า บริษัทรางสายฝรั่งไม่เสียเงินค่า ภาทหลวง แต่ของไทยเสียปีละ 50,000 บาท หามเสียมาเป็นเวลา 14 ปี คิดเป็นเงินกำไร 8 เปอร์เซ็นต์ ต่อ 1 หุน เพื่อเสียค่า ภาทหลวงจนรางไม่มีกำไรพอจะแบ่งกัน และเมื่อรถเจกเข้ามาวิ่งมากถึง 6,000 คัน ทำให้รายได้ของบริษัทลดลง ต่อมาเมื่อออกอาชญาบัตรอนุญาตให้เหลือ 3,000 คัน ค่าโดยสารจึงเพิ่มขึ้นแก่กระนั้นก็มีกำไรในปี พ.ศ. 2452 เพียง 46,606 บาท² และต่อมาขาดทุนต้องเลิกกิจการ

การขาดทุนของบริษัทรางสายพระพุทธบาท ประการสำคัญมาจากข้อบกพร่องในการจัดการหลายประการ เช่น ไม่มีแผนแต่บัญชีซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐบาลได้ค้น เป็นระยะ ๆ แต่ไม่ปรับปรุงให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการขาดเงินทุนดำเนินการ รายได้ไม่คุ้มทุนที่ลงไปการเสียเปรียบบริษัทตะวันตกที่ไม่ต้องเสียเงินค่าภาทหลวง แต่บริษัทไทยต้องเสียเงินนี้ อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ขาดทุน และในที่สุดต้องเลิกกิจการ

โรงไฟฟ้าสามเสน

โรงไฟฟ้าสามเสน เริ่มวางโครงการมาตั้งแต่ปลายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระ

¹ "ประกาศดอนสิทธิ์การเดินรถไฟสายพระพุทธบาท", ประชุมกฎหมายประจำศก, 42 (พ.ศ. 2472): 212

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 4/2 บัญชีรายได้ของรถไฟสายพระพุทธบาท 28 กุมภาพันธ์ 2453 - 16 ธันวาคม 2454

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมอบให้พระยาสุพรรณวิชิต (เจ้าพระยายมราช)¹ เป็นผู้จัดตั้งโรงไฟฟ้าขึ้นมาโดยทำในรูปบริษัทค้าขายทุน จำกัด พระยาสุพรรณวิชิต เป็นผู้อำนวยการเงินทุนจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เสียดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ส่งกระแสไฟฟ้าได้ในเดือน เมษายน พ.ศ. 2457 ในการจัดตั้งโรงไฟฟ้าแห่งนี้มีจุดประสงค์ 3 ประการคือ²

1. เพื่อกิจการประปาเพราะเครื่องสูบน้ำใช้กำลังไฟฟ้ามาก
2. เพื่อการไฟฟ้าในพระราชวังดุสิต โดยเฉพาะพระที่นั่งอนันตสมาคม
3. เพื่อการไฟฟ้าในเขตพระนครตอนเหนือ

การไฟฟ้าสามเสนเริ่มเบิกเงินจากพระคลังมหาสมบัติ เมื่อ พ.ศ. 2454 รายได้ตั้งแต่แรก ถึง พ.ศ. 2467 เป็นเงิน 1,354,287.54 บาท หักหนี้เงินกู้ ดอกเบี้ย ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ คงเหลือเป็นกำไร 1,000,000 บาท³ แต่ต่อมาปรากฏว่าขาดทุน

¹ เจ้าพระยายมราช เป็นนักธุรกิจที่สำคัญคนหนึ่ง ลงทุนในกิจการหลายอย่าง นอกจาก บริษัทปูนซีเมนต์และเป็นผู้ดำเนินการโรงไฟฟ้าสามเสนแล้ว ยังมีกิจการอื่น ๆ อีก เช่น บริษัทบ่อน้ำคิลาสยาม บริษัทเดินเรือพระยาสุพรรณวิชิตเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯ-บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การลงทุนทั้งหมดประสบความสำเร็จแต่ละกิจการมีพระคลังข้างที่เป็นหุ้นส่วนด้วย ยกเว้นการไฟฟ้าสามเสนที่กู้เงิน กิจการที่เจ้าพระยายมราชทำเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องถึงกันเป็นลูกโซ่ เช่น กิจบริษัทเดินเรือขึ้นมาเพื่อใช้รับจ้างบริษัทบ่อน้ำคิลาสยาม บริษัทปูนซีเมนต์และบ่อน้ำคิลาสยาม ได้ใช้ไฟฟ้าในอัตราพิเศษจากโรงไฟฟ้าสามเสน เป็นต้น เป็นการริเริ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องกันเพื่อไม่ให้เกิดประโยชน์รั่วไหล; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ รล.20/43 บริษัทเดินเรือพระยาสุพรรณวิชิต 15 มิถุนายน - 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2465

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.10/2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชร อัครโยธินกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 7 9 มกราคม พ.ศ. 2471

³ เรื่องเดียวกัน

ตรวจสอบแล้วเป็นข้อบกพร่องของเจ้าพระยาชมราช 3 ประการคือ

1. เจ้าพระยาชมราชเป็นหนี้สินโรงไฟฟ้าสามเสน 41,666 บาท
2. ทำสัญญาสนับสนุนบริษัทซิเมนต์ เรื่องค่าแรงไฟฟ้าพิเศษ ขอมให้การไฟฟ้าหลวงสามเสนขาดทุน โดยไม่หาผลประโยชน์แลกเปลี่ยน
3. นำเงินของโรงไฟฟ้าหลวงสามเสน ไปอุทกทุนบริษัทบ่อนกิลาสยาม ในทางที่เสียเปรียบ

สำหรับความผิดพลาดในครั้งนี้ เจ้าพระยาชมราชกล่าวว่าในการทำสัญญาครั้งแรกลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) ทกลงกันให้จำนองอย่างบริษัทค้าขาย ไม่ใช่จำนองอย่างพาณิชย์ ให้ทำเช่นเดียวกับบริษัทจำกัด ซึ่งเจ้าพระยาชมราชในฐานะผู้จัดการผู้อำนวยราชการ ย่อมมีสิทธิได้รับผลประโยชน์ค่าตอบแทน แต่ในกรณีนี้รัฐบาลถือว่าเป็นรัฐพาณิชย์ขึ้นกับกระทรวงนครบาล เสนอบทกระทรวงนครบาลคือ เจ้าพระยาชมราชต้องรับผิดชอบ ในฐานะเป็นเจ้ากระทรวงตามลำเอียงและเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งถือว่าความผิดทั้งกล่าวเป็นความผิดทางอาญา แต่ทรงภาวนาแก้โทษไว้ และ พ.ศ. 2468 ได้โอนกิจการไปให้กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินรับผิดชอบ

จากการศึกษากรณีตัวอย่างธุรกิจต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า นายทุนไทยเหล่านี้ได้พยายามลงทุนในธุรกิจใหม่ ๆ เช่นเกี่ยวกับจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีด้วย และในการดำเนินงาน เงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แต่แหล่งระดมทุนที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารไม่เปิดโอกาสให้คนไทยได้ใช้บริการเท่าที่ควร เนื่องจากการเก็บอัตราดอกเบี้ยจากตราพหุ(ใบสั่งจ่ายเงินในต่างประเทศ) ในอัตราสูงกว่าชาวตะวันตกแม้แต่แบงก์สยาม-กัมมาจล ซึ่งเป็นธนาคารของคนไทยก็ไม่เชื่อเครดิตคนไทยด้วยกัน เมื่อไปกู้เงินต้องเสียค่านายหน้าในขณะที่ชาวตะวันตกได้รับการยกเว้น² ด้วยมีนักธุรกิจไทยที่ต้องการ

¹ เรื่องเดียวกัน

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.1/4 เรื่องการค้าขายในประเทศสยามกำลังทรุดโทรม 12 ธันวาคม 2453

ลงทุนจึงต้องหันมากู้เงินจากพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นแหล่งทุนที่มั่นคงและเสถียรค่าดอกเบี้ยต่ำ บางครั้งมีการขกหนี้สินและดอกเบี้ยให้เพราะมีพระบรมราชโองบายสนับสนุนคนไทยให้ลงทุน ผู้ที่จะลงทุนในระยะเวลาสั้นจึงต้องเป็นผู้ใกล้ชิดกับแหล่งทุน โตเกะ เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ ลักษณะการลงทุนจึงเป็นการลงทุนร่วมระหว่างเจ้านายขุนนาง ข้าราชการ กับพระคลังข้างที่ หรือพระคลังข้างที่ให้อำนาจในการลงทุนต่าง ๆ และนอกจากนี้จากการศึกษาอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า การลงทุนที่ประสบผลสำเร็จ คือ การลงทุนที่พระคลังข้างที่มีหุ้นส่วนร่วมในกิจการนั้น ๆ ด้วยและเป็นกิจการที่มีผู้จัดการเป็นชาวตะวันตก เช่น บริษัทปูนซีเมนต์ไทย มีพระคลังข้างที่ถือหุ้น 50 เปอร์เซ็นต์ มีมิสเตอร์กรูต เป็นผู้จัดการ และมีผู้อำนวยการเฉพาะสาขาก่อสร้าง บริษัทพาณิชย์นาวีสยามในระยะแรกขาดทุนถึงขั้นเกือบล้มละลาย ขาดทุนมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากข้อบกพร่องในการจัดการ ประกอบกับสภาพเหตุการณ์ในขณะนั้นผลก้นถ้วย ต่อมาระยะหลังได้จ้างบริษัท บอร์เนียวเป็นผู้จัดการพระคลังข้างที่ถือหุ้น 500,000 บาท บริษัทไฟฟ้าสยามคอปอเรชั่น จำกัด มีชาวต่างชาติเป็นผู้จัดการและมีเงินทุนมั่นคงมากกว่ารวมทั้งพระคลังข้างที่ถือหุ้นส่วนด้วย ในทางตรงกันข้ามกิจการที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น บริษัทศรีราชาทุน จำกัด บริษัทรณราง พระพุทธบาทโรงไฟฟ้าสามเสน มีผู้จัดการเป็นคนไทยเงินทุนไม่มั่นคงต้องกู้จากพระคลังข้างที่ แม้ว่าดอกเบี้ยเก็บอัตราต่ำก็ตาม แต่การดอกเบี้ยเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่าย ทำให้รายรับที่ได้ไม่คุ้มทุนที่ลงไปต้องเลิกกิจการไปในที่สุด

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนช่วยเหลือพ่อค้าไทย เช่น กรณีหลวงจักรจันจวนิช เจ้าของโรงสีที่ใหญ่ที่สุดของไทยและเป็นคนไทยที่เปิดการค้าขายครั้งแรก โดยค้าขายติดต่อกับยุโรป ภายหลังค้าขายขาดทุนเป็นหนี้สินพระคลังข้างที่ 1,000,000 บาท รัฐบาลเห็นว่ถึงคราวที่จะช่วยเหลือหลวงจักรจันจวนิชซึ่งเป็นพ่อค้าไทยไว้ไม่ให้ล้มละลาย รัชกาลที่ 6 จึงเรียกมาพบเพื่อตกลงเป็นการส่วนตัวพระองค์; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.3.1/8 หลวงจักรจันจวนิช 2 ธันวาคม 2453 - 31 มกราคม 2454

บทสรุป

การทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ที่ไทยทำกับประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2398 เป็นต้นมาส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิด ชาวต่างชาติ เข้ามาลงทุน และค้าขายทำให้การค้าภายในประเทศขยายตัวตามไปด้วย เกิดความจำเป็น ในการบริโภคสินค้ามากประเภทขึ้น อย่างไรก็ตามการเปิดประเทศทำให้ไทยต้องเลิก การค้าผูกขาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงรายได้ของขุนนางข้าราชการ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่ต้องการสินค้ามากขึ้น และเป็นการเพิ่มรายได้ของขุน เจ้านายขุนนาง ข้าราชการที่พอมีทุนจึงเริ่มสนใจการลงทุนธุรกิจประเภทต่าง ๆ ซึ่ง ในขณะนั้นการลงทุนธุรกิจส่วนใหญ่เป็นการลงทุนที่พระคลังข้างที่มีส่วนร่วมลงทุนด้วย หรือใหญ่เงินไปลงทุน การลงทุนจึงมีส่วนสัมพันธ์กับระบบราชการ

การศึกษาชีวิตการรับราชการของ จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ตั้งแต่เริ่มรับราชการเป็นมหาดเล็ก จนได้เลื่อนตำแหน่งขึ้น เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์การอันเป็นตำแหน่งสุดท้ายนั้น ทำให้ท่านได้มี โอกาสแสวงหาและศึกษารับรู้วัฒนธรรมทั้งได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่นเดียวกับขุนนางโดยทั่วไปในขณะนั้น ซึ่งกว่านี้การที่ท่านมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 รวมทั้งความสามารถ บุคลิกส่วนตัว การมีความสนใจทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง เป็นส่วนช่วยผลักดันให้จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นหนึ่งในคนไทยเพียงไม่กี่คนที่ ให้ความสนใจและกล้าลงทุนดำเนินงานธุรกิจด้วยการลงทุนทั้งบริษัทป่าไม้ศรีราชาทุน จำกัด

บริษัทป่าไม้ศรีราชาทุน จำกัด เป็นบริษัทที่ประกอบกิจการค้าไม้กระยาเลย ที่ตำบลศรีราชาการลงทุนครั้งแรกจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงทุนเพียงผู้เดียว และเป็นผู้จัดการเองโดยใช้ทุนที่สะสมมาในระหว่างรับราชการ การลงทุนไม่เป็นไปตามความคาดหมายของท่าน เพราะนอกจากลงทุนสร้างโรงเลื่อย ซื้อเครื่องจักรที่ จำเป็นแล้ว ยังต้องลงทุนซื้อรถไฟ การทำทางรถไฟเข้าไปชักลากไม้ในป่า เป็น การลงทุนที่สูงมากเกินไปตามแผนที่วางไว้และเป็นทุนที่ต้องกู้ยืมมาจากพระคลังข้างที่

เราจะเลือกดอกเบี้ยตราค่าแบการกู้เงินจำนวนมากก็น่าจะเป็นการเพิ่มยอดรายจ่าย ในที่สุดก็ต้องถึงในรูปบริษัทจำกัด มีคณะกรรมการดำเนินงานแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะการลงทุนสูงไม่คุ้มกับรายได้อะไรได้รับ เมื่อจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีสิ้นชีวิตแล้วกิจการบริษัทศรีราชาทุน จำกัด จึงตกเป็นของพระคลังข้างที่ในปี พ.ศ. 2474 เนื่องจากจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี กู้เงินจากพระคลังข้างที่เป็นจำนวนเงินหลายแสนบาท และค้างส่งทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย เช่นการคำนวณเงินลงทุนผลิตพลาสติก การทำงานโดยไม่มีบัญชีรายละเอียดให้ชัดเจน ในช่วงที่ท่านต้องไปปราบกบฏเงี้ยว บริษัทกิมเซ่งหลีเป็นผู้จัดการแทน บริษัทกิมเซ่งหลีทำงานโดยไม่มีบัญชีรายละเอียดและไม่แบ่งผลกำไรให้นับว่าท่านเสียเปรียบบริษัทกิมเซ่งหลี แม้ว่าท่านจะพยายามใช้ความสามารถความอุตสาหะตั้งเป็นบริษัทดำเนินกิจการมาไต่บ้างแล้วจนกลายเป็นอุตสาหกรรมโรงเลื่อยจักรที่ทันสมัยแห่งหนึ่ง แต่ขาดความชำนาญ ขาดประสบการณ์ การใช้เงินลงทุนสูงเกินไปทำให้ทุนสูงไม่สามารถขายแข่งกับไม้จากสิงคโปร์ได้ ตลอดจนปัญหาอิทธิพลทางการเมืองเงินทุน ประสบการณ์การลงทุนที่นายทุนตะวันตกมีเหนือนายทุนไทยเป็นปัจจัย ที่สำคัญซึ่งไม่เพียงมีผลกระทบต่อการลงทุนธุรกิจของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเท่านั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับการลงทุนธุรกิจอื่น ๆ ของนายทุนไทยแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนถึงปัญหาการขาดเงินทุน ขาดประสบการณ์ และความสามารถในการจัดการเช่นเดียวกัน

ดังนั้นผลจากการศึกษาจึงพบว่า บทบาทในการเป็นทุนนางข้าราชการมีส่วนสัมพันธ์กับการลงทุนธุรกิจของคนไทยในขณะนั้น ทั้งนี้เนื่องจากการลงทุนในธุรกิจของนายทุนไทยส่วนใหญ่กู้เงินจากพระคลังข้างที่หรือพระคลังข้างที่มีทุนส่วนในการลงทุนด้วยความสัมพันธ์ และความใกล้ชิดกับแหล่งเงินทุนจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะเป็นที่มาแห่งสิทธิพิเศษทั้งหลาย การศึกษากรณีตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ผู้ที่ลงทุนส่วนใหญ่เป็นทุนนางทั้งสิ้น ลักษณะการลงทุนของคนไทยขณะนั้นจึงมีลักษณะเป็นนายทุนข้าราชการและกิจการที่ประสบผลสำเร็จนั้น ส่วนใหญ่เป็นกิจการของคนไทย แต่ผู้จัดการเป็นชาว

ต่างชาติและมีพระคลังข้างที่ร่วมลงทุนด้วย เป็นการตบมือหารายจ่ายเรื่องดอกเบี้ย
พระคลังข้างที่ก็จะลงทุนในธุรกิจที่มีการจัดการการบริหารงานที่ดีจึงมีส่วนสนับสนุน
ซึ่งกันและกันทำให้ธุรกิจนั้นประสบผลสำเร็จในการลงทุน

การศึกษามหาหนาทการลงทุนในบริษัทป่าไม้ศรีราชาทุน จำกัด นี้เป็นการ
ศึกษาโดยใช้ตัวบุคคลเป็นแกนศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ ทั้งนี้โดยพิจารณาลักษณะ
การลงทุนธุรกิจของคนไทย บัญชา และอุปสรรคต่าง ๆ เป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

เอกสารต้นฉบับที่ยังไม่ตีพิมพ์

1. ห้องวิจัยวรรณกรรมศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5

มคที่ 169/10 สารตราเรื่องให้พระยาสุรศักดิ์จักรพาลราชสีน

มคที่ 169/1 สารตราถึงพระพิศมุตเทพ เรื่องจก การราชบัณฑิตยสถาน

มคที่ 183/5 พระราชโองการเรื่องประกาศราชไม้นอนสีกและไม้นกระยาเลย

ร.ศ. 1236

2. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

2.1 เอกสารรัชกาลที่ 5

กษ. 1/3 กระทรวงเกษตรกรรมขึ้นกระทรวงพระคลังข้างที่ 2 ตุลาคม ร.ศ. 115 -
2 เมษายน ร.ศ. 116

กษ. 2/1 เรื่องตั้งตำแหน่ง เสนาบดี ร.ศ. 111

กษ. 3.3/10 กรมการค้าสินค้าความนา และคดีเรื่องนา รวมหลายปี ร.ศ. 115 - ร.ศ. 118
(24 เมษายน ร.ศ. 115 - 11 พฤษภาคม ร.ศ. 120)

กษ. 4/2 สิ่งทีระหว่างกรมยุทธนาธิการ และกระทรวงเกษตร 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 111 -
10 มิถุนายน ร.ศ. 113

กษ. 6.1/5 รายงานผลประโยชน์ กรมราชโลหกิจ 29 เมษายน ร.ศ. 117

กษ. 9/11 เรื่องข้อบังคับต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการชุกคลองและความเห็นที่จะจัดการ
เรื่องที่ดิน 30 มิถุนายน ร.ศ. 115

กษ. 9.4/3 หนังสือพระบรมราชานุญาตชุกคลอง เล่ม 1 วันที่ 17 มกราคม 2431

กษ. 12.1/2 พระราชบัญญัติวัด ช้าง ทรง

กษ. 12.2/2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมเหศวรราชหฤทัย กราบบูลเกล้าฯ

ถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 8 พฤษภาคม ร.ศ. 124

กษ. 12.2/17 บริษัทบางกอกคหิณีแบ่งทุน จำกัด

ค. 9.2/26 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเงิน 24 สิงหาคม 2448

ค. 9.40/2 รายงานโรงสีไฟเงินชกไปของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เสาวุธ
2 กันยายน ร.ศ. 109

เอกสารขึ้นต้นที่พิมพ์แล้ว

- กฎหมายตรา 3 ดวง, เล่ม 3 พระนคร : องค์การคำกูสุสภา, 2505
 - "พระราชบัญญัติเปลี่ยนวิธีเก็บภาษีไม้กระยาเลย ร.ศ. 119" ประชุมกฎหมายประจำศก 17 (ร.ศ. 119) : 478
 - "ประกาศดอนพระบรมราชานุญาติให้ซึ่งได้รับพระราชทานแถบวิชัยตรางพระพุทธรูป " ประชุมกฎหมายประจำศก 42 (กรกฎาคม พ.ศ. 2472) : 282
 - "ประกาศไม่ขนสีกและไม้กระยาเลย" ราชกิจจานุเบกษา 1(จ.ศ. 1236) : 46
 - พระราชบัญญัติสำหรับหอระฆังการพิมพ์" ราชกิจจานุเบกษา 1(กรกฎาคม 2417) : 65 - 71
 - จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประชุมพระราชที่ดูแลยาที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค 3 ตอน 2 พระนคร สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513
 - คำรราชานุภาพ, สมเด็จพระมหา พุทธราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5 กรุงเทพมหานคร องค์การคำกูสุสภา, 2504
 - ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 - 4 กรุงเทพมหานคร องค์การคำกูสุสภา, 2504
 - ราชโสมกิจ และภูมิวิทยา, กรม จกหมายเหตุว่าด้วยการทำเหมืองแร่ในประเทศไทย พระนคร กรุงเทพเฉลิม, 2468
- เอกสารขึ้นสอง
- กมล สุทธิภัย ประวัติกระทรวงเกษตร พระนคร โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2500
(พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานเปิดทำการกระทรวงเกษตร, 1 เมษายน พ.ศ. 2500)
 - กาญจนา หอนบุญเห็น, วชิร สุกรโยธิน และบรรจง อยู่หวง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับธุรกิจ พระนคร รามคำแหง, 2515
 - ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ วิวัฒนาการทุนนิยมของไทย กรุงเทพมหานคร สารศึกษา การพิมพ์, 2523

2.2 เอกสารรัชกาลที่ 6

- กษ. 6.1/7 อนุญาตให้ทำเหมืองแร่พลกจันท์บุรีมีเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีทำเป็นต้น
12 มกราคม - 2 มีนาคม พ.ศ. 2462
- ค. 1/4 เรื่องการค้าขายในประเทศสยามกำลังทรุดโทรม 12 ธันวาคม 2453
- ค. 1/57 ขออนุญาตให้ซื้อหินใหม่ของบริษัทพาณิชย์
- ค. 4/7 หนังสือพระยาสุโขทัยบรรดสาร กราบทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระ-
พระมงกุฎเกล้าฯ 25 พฤษภาคม ร.ศ. 131
- ค. 4/7 เรื่องฟ้องบริษัทรางซึ่งทำผิดสัญญาหุ้นกิเบเนเซอร์ 22 พฤษภาคม 2455
ถึง 13 สิงหาคม พ.ศ. 2456
- ม. 14.1/3 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขออนุญาตทำป่าไม้เขื่อนสักเมืองสวรรค์โลก และ
จังหวัดตาก 14 พฤศจิกายน 2456 - 23 มกราคม 2459
- รล. 20/22 เรื่องบริษัท พาณิชยนาวีสยาม 27 กรกฎาคม 2460 - 8 ธันวาคม 2469

2.3 เอกสารรัชกาลที่ 7

- กษ. 5/4 เรื่องบัญชีสำรวจรายชื่อป่าไม้ หนาป่า จำนวนไม้กับชื่อบุคคลหรือ
บริษัทที่รับทำป่าไม้แล้ว 30 เมษายน - 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2470
- กษ. 5.1/1 สำเนากรมป่าไม้พระยาพนผลารักษ์ถึงอธิบดีกรมป่าไม้ตรวจป่าไม้ศรีราชา
24 กันยายน 2469
- กษ. 5.1/1 บริษัทป่าไม้ศรีราชา 4 กุมภาพันธ์ 2440 - 11 กุมภาพันธ์ 2469
- ค. 4/2 บัญชีรายไครายจ่ายของรถไฟสายพระพุทธบาท 28 กุมภาพันธ์ 2453
ถึง 16 ธันวาคม 2454
- พ. 1/8 กรมพระนราธิปฯ ทูลกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิจิตร 29 สิงหาคม 2469
- พ. 1/8 ฎีกาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เกี่ยวทวยบริการ
รูดรางพระพุทธบาทพระราชทานยกหนี้ และพระราชทานที่ดินเป็นสิทธิ์
19 เมษายน 2469 - 16 มีนาคม 2472.
- พ. 10/2 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระกำแพงเพชรอภัยโยธิน กราบบังคมทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว 9 มกราคม พ.ศ. 2471

- พ. 12.1/2 พระคลังข้างที่ซื้อหุ้นบริษัทรดาไทย 28 มกราคม - 20 สิงหาคม 2469
- พ. 12.1/4 บริษัทรดาไทยขอเลิกบริษัท 17 - 23 พฤษภาคม 2470
- รล. 20.3/5 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอตั้งบริษัททำน้ำตาลเมืองชลบุรี 8 มิถุนายน 2470
ถึง 17 เมษายน 2471
- รล. 20/68 ฎีกาเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เรื่องบริษัทศรีราชา เกี่ยวกับกรมพระ-
สวัสดิวัดนวิศิษฐ์ 27 มีนาคม - 5 เมษายน 2470

2.4 เอกสารเกษตรใหม่

- เอกสารเกษตรใหม่ 13/487 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี หารือการที่คิดจะตั้งบริษัททำการ
เพาะปลูกถั่วของชาวญวน
- เอกสารเกษตรใหม่ 86/3839 หนังสือพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชย์
กราบทูลกรมหลวงเทเวศร์ไชยการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ
7 สิงหาคม ร.ศ. 113

2.5 เอกสารส่วนบุคคล

- สบ. 001/12 รายงานการตรวจราชการนครราชสีมา อุบล และมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2453
- สบ. 001/20 บริษัทพาณิชย์สยาม ขาดทุนค้าขาย ล้มละลาย 26 - 31 สิงหาคม 2463
- สบ. 2.8/1 บันทึกป่าไม้เขาคาและป่าไม้เมืองลองกับป่าไม้เขาสลิต 13 สิงหาคม
ร.ศ. 128 ถึง 12 มิถุนายน ร.ศ. 129
- สบ. 2.8/8 บันทึกความเห็นเรื่องระเบียบการอนุญาตป่าไม้ 7 - 13 พฤศจิกายน 2469
- สบ. 2.33/6 สำเนาฎีกาของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เรื่องบริษัทศรีราชาขอประทาน
กราบทูลพระเจ้านมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 4 มีนาคม
พ.ศ. 2440 ถึง กุมภาพันธ์ 2470
- สบ. 2.33/6 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบทูลกรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฐ์ 26 ตุลาคม 2470
- สบ. 2.42/9 เรื่องฝัองเตสขอทำป่าไม้ พ.ศ. 2467
- ค. 9.40/3 เงินค่าเช่าโรงสีของเจ้าฟ้าศิริราช นายวินเซอร์ แอนต์ คอมปะนี
เช่าทำ ร.ศ. 110

- ค. 9.40/5 ทับเอมมาควัลท์ เข้าโรงสีกลไฟบางกอกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าสิริสว่างวงศ์เสาชารุ
3 สิงหาคม ร.ศ. 114
- ค. 9.48/23 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะชายที่ตำบลคลองบางนางหงษ์ 7 เมษายน
ถึง 20 เมษายน ร.ศ. 118
- ค. 14.4/3 เรื่องภาษีที่ดินหัวเมืองลาว และเขมรฝ่ายเหนือ 14 มกราคม ร.ศ. 109-
30 กันยายน ร.ศ. 111
- บ. 8.1/39 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว 6 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 115
- บ. 8.1/39 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีบอกขายที่นาคำลาลาแดง ตำบลหัวลำโพง
11 กันยายน ร.ศ. 115 - 26 สิงหาคม ร.ศ. 118
- บ. 8.1/41 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอเงินไปทำการป่าไม้และขอเอาที่ดินทั้ง
หมดเป็นประกัน 10 กันยายน ร.ศ. 117
- ม. 16/10 รายงานพระองค์เจ้าเพี้ยเสด็จตรวจป่าไม้ 1 พฤษภาคม ร.ศ. 122,
5 พฤษภาคม ร.ศ. 122
- ม. 16/11 เรื่องพระยาสุรศักดิ์มนตรีส่งรายงาน เรื่องข้าหลวงไปตรวจป่าไม้
เมืองตาก เมืองพม่า แถบอังกฤษ และเลขไปอินเดีย 13 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 111 - 4 พฤศจิกายน ร.ศ. 112
- ม. 16.1/19 จัดการแก้ไขเรื่องสัญญาไม้ที่ขัดข้องกับบริษัทต่าง ๆ และเจ้านายเมือง
ลองเรียกเงินแถบบริษัท
- ม. 16.2/58 เรื่องบริษัทบอมเบย์เบอร์มาขอเช่าทำป่าไม้และมีเรื่องบริษัทบอร์เนียว
ขอทำคาบเกี่ยวอยู่ด้วย 31 กรกฎาคม 2435 - 18 ตุลาคม 2443
- ม. 16.2/83 ป่าไม้กระยาเลยศรีราชา 20 กรกฎาคม ร.ศ. 124
- ยธ. 5.7 กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ กราบทูลกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์
16 มีนาคม ร.ศ. 119

- ขธ. 13.10/14 เจ้าพระยารัตนบดินทร์กับเจ้าพระยาสุรศักดิ์วิชิตภักดีเรื่องที่มา
ทำนบบางบัวทองกับเรื่องบริษัทไปญ์พ้องราษฎรเกี่ยวกับที่นาตำบล
นั้น ร.ศ. 116
- ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 ก้านเศรษฐกิจ
พระนคร ไทยวัฒนาพานิชย์ พ.ศ. 2523
- เทียม ฤกษ์ฤกษ์, ศาสตราจารย์ การป่าไม้ในประเทศไทย พระนคร โรงพิมพ์การศ.สนา, 2513
ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเทพฯ ความทรงจำ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เสริมวิทย์
บรรณาการ, พ.ศ. 2518
- ตำราฐานภาพ และนิทรรศการวิจิตร, สมเด็จพระเทพฯ สำนัสมเด็จ(ม.ป.ท.,ม.ป.ป.)
พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลทางบาง นิรโรค ณ เมรุวัดธรรมราช จังหวัดอยุธยา
30 มีนาคม 2495
- รังสรรค์ ธารพินธุ์, บรรณาธิการ สังคมกับเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2519
- วิชัย ไทยกล้า "การทำลายป่าและปลูกสร้างสวนป่า" ในจดหมายเหตุและสารคดี
บริษัทกรมการราชจำกัค หน้า 112 - 126 บริษัทศรีราชจำกัค
พระนคร ศิลปการพิมพ์, 2510 (พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปี,
มกราคม, 2510)
- เวงค์ เกลาส และ โรสเซ็นแบร์ค, เกลาส เยอรมันมองไทย กรุงเทพมหานคร
ศึกษาสยาม, 2520
- เวลล์ ทอริช การปกครองไทยสมัยโบราณ เบลโคย กาญจน์ สมเกียรติกุล
และบุหา ชุมจันทร์ กรุงเทพมหานคร สมาคมสังคมศาสตร์-
แห่งประเทศไทย, 2519
- สง่า กาญจนาคพันธุ์ ประวัติการคำไทย กรุงเทพมหานคร หอการค้าไทย, 2521
- สุรศักดิ์ มนตรี, จอมพลเจ้าพระยา ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี 4 เล่ม
พระนคร โรงพิมพ์สุรสภา, 2504

- ศิริ ผาสุก พัฒนาการทุนนิยมของไทย พระนคร พิศัยการพิมพ์, 2522
 ศรีมหาราชาจำกัด, บริษัท, ศรีมหาราชานุสรณ์ พระนคร ศิลปการพิมพ์, 2519
 เอก วิสสุล การเดินเรือพาณิชย์ในประเทศไทย ม.ป.ท. (พิมพ์เป็นที่ระลึกนายไป
 ศรภักย์พานิช ณ วังมัจฉานุรักษ์ศิริยาราม 27 มิถุนายน 2493

วิทยานิพนธ์และเอกสารอื่น ๆ

- ญาคา ประภาพันธุ์ "ระบบเจ้าภาชีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น" วิทยานิพนธ์ปริญญามหา-
 นัตติต แผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ นัตติตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519
 หวีศิลป์ สืบวัฒนะ "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุล-
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-
 เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2475)" วิทยานิพนธ์
 ปริญญามหา นัตติต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ นัตติตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2521
 ปิยนาด อนุภาค "การวางรากฐานการคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว" จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช
 รายงานผลการวิจัย กันยายน, 2518
 พรณี อวนสกุล "กิจการเหมืองแร่ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้
 ประเทศไทย (2411 - พ.ศ. 2474)" วิทยานิพนธ์ปริญญามหา นัตติต
 แผนกวิชาประวัติศาสตร์ นัตติตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522

Books

- Patson, Benjamin A. Siam's Political Future; Documents From the
 End of the Absolute Monarchy. New York : Cornell. University, 1971
 Charoenlort, Chira The Evolution of Thailand's Economy. Bangkok:
 Thai Watana Panich Press, 1971.
 Ingram, James C. Economic Change in Thailand 1850 - 1970.
 California : Stanford University Press, 1971.

Narteupha, Chatthip, Prasartset, Suthy and Chenvidy akarn, Montri.

The Political Economy of Siam 1910 - 1932.

Bangkok : The Social Science Association of Thailand, 1978.

Thom_ : P.A. Siam An Account of the country and the People VOL XVI

Hoston : J.B. Millet company, 1910

Thompson / Virginia Thailand : The New Siam.

New York : Paragon Book, 1967.

Intarathai, Khoontong. "The Impact of Direct Private Foreign

Investment on the Industrialization of Thailand"

Ph. D. Thesis. Economics General University of Illinois, 1974.

Wilson, Constance M. "Ethnic Participation in the Export of Rice,

1885 - 1890" Michigan Papers on South and Southeast Asia

No. 131977.

รายชื่อเอกสารทางวิชาการที่จัดพิมพ์แล้ว

- (1) เอมมาลย์ ราชภัฏธำรงค์ : พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย
พ.ศ. 2435 - 2475 : เอกสารทางวิชาการหมายเลข 2/001 (พฤศจิกายน 23)
- (2) ลำพรรณ นวมบุญดี : สิทธิและหน้าที่ของสตรีตามกฎหมายไทย
เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/002 (พฤศจิกายน 23)
- (3) พิชรินทร์ เปี่ยมสมบูรณ์ : การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2470 : เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/003 (ธันวาคม 23)
- (4) พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล : เปรียบเทียบผลงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ
พ.ศ. 2435 - 2475 : เอกสารทางวิชาการ หมายเลขที่ 2/004 (มกราคม 24)
- (5) ชมพูนท์ นาคีรักษ์ : บทบาทของปริภชาชาวต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : เอกสารทางวิชาการหมายเลข 2/005 (กุมภาพันธ์ 24)
- (6) อัจฉรา กาญจโนมัย : การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394 : เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/006 (มีนาคม 24)
- (7) วิภาลัย อีร์ชัย : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญไทยฉบับต่าง ๆ
เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 2/007 (เมษายน 24)
- (8) ชิลวี มากทาสีนา ชอลลิ่งกา : การจัดการชลประทานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : เอกสารทางวิชาการ 2/008 (พฤษภาคม 24)
- (9) ถังขมิ รัตตสัมพันธ์ : จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกับการดำเนินงานด้านธุรกิจ ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2478 : เอกสารทางวิชาการ 2/009 (กันยายน 24)

รายชื่อเอกสารทางวิชาการที่คาดว่าจะดำเนินการจัดพิมพ์

- (1) ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ : การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 - 2453
- (2) ละอองทอง อัมรินทร์รัตน์ : การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2475
- (3) ชมัยโณม สุเทพสวัสดิ์ : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 - พ.ศ. 2475

รายชื่อคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

1. นายเส้นห์ จามริก	ประธานกรรมการ
2. นางเพ็ชร สุมิตร	รองประธาน
3. นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
4. นายธวัชชัย ยงกิตกุล	กรรมการ
5. นางสาวสกลัน ชัยประสาธน์	กรรมการ
6. นายสุเทพ สุนทรเภสัช	กรรมการ
7. นายมนูญ เศรษบุญตร	กรรมการ
8. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
9. นายวิทยา สุจิรัตนารักษ์	กรรมการ
10. นางอารี สัมหลวี	กรรมการ
11. นางอมรา พงศ์พิชญ์	กรรมการ
12. นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
13. นายบทินทร์ อัคราณิชัย	กรรมการและที่ปรึกษากฎหมาย
14. นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการและเหรัญญิก
15. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
16. นายรังสรรค์ ณะพรพันธุ์	กรรมการและผู้จัดการ